

รายงานวิจัยท้องถิ่น ฉบับสมบูรณ์

โครงการ
“รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน
บ้านคลองน้ำลึก ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง
จังหวัดลำปาง”

โดย
นายศรีวรรณ สอนดี และคณะ

ตุลาคม 2549

โครงการ “รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของ
ชุมชนบ้านคลองน้ำลาด ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง”

ระยะเวลาการดำเนินการ วันที่ 1 กรกฎาคม 2548 – กันยายน 2549

คณะทีมวิจัย

1. นายศรีวรรณ	สอนดี	ทีมวิจัย
2. นายประดิษฐ์	งามสม	ทีมวิจัย
3. นางสาวสวัสดิ์	จับไหว	ทีมวิจัย
4. นายบุญปิ่น	มีชื่อ	ทีมวิจัย
5. นายยุทธ	มีชื่อ	ทีมวิจัย
6. บุญชัย	การเพียร	ทีมวิจัย
7. นางอัมพร	อินตานันท์	ทีมวิจัย
8. นางจันทร์เพ็ญ	ตั้งอยู่	ทีมวิจัย
9. นางทองอ่อน	อินตานันท์	ทีมวิจัย

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชน เข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบ อย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในท้องถิ่นโดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุย ถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการ สหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรค อย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการ ดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่าชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับปรุงแบบการเขียนรายงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษา และรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการ

นำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าว ได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัย สูการเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.สำนักงานภาค

คำนำ

บทเรียนจากการเรียนรู้โดยกระบวนการวิจัยท้องถิ่นบ้านคลองน้ำลาดทำให้ชาวบ้านถูก
คิดถึงประเด็นปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขโดยเฉพาะปัญหาหนี้สินของ
ประชาชน ซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมานานจนทำให้เกิดผลกระทบทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม
สุขภาพ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของ
ประชาชนมาโดยตลอด

ชาวบ้านคลองน้ำลาดได้ย้อนไปคิดถึงผลของงานวิจัยโครงการ “การจัดตั้งร้านค้าชุมชน
เพื่อชุมชนเข้มแข็ง” ที่ผ่านมา ซึ่งประสบผลสำเร็จเกินคาด เพราะเป็นงานวิจัยที่นำไปสู่การ
พัฒนาชุมชนอันเห็นผลเชิงประจักษ์และเห็นผลเป็นรูปธรรมแบบยั่งยืน ชุมชนอื่น ๆ ก็นำไปเป็น
ต้นแบบหรือเป็นตัวอย่างได้ทั่วทั้งตำบล

ชาวบ้านคลองน้ำลาดจึงมีแนวคิดที่จะยกระดับองค์ความรู้นั้น เพื่อจัดการความรู้ที่มีอยู่
นำมาสรุป นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ หารูปแบบเพื่อให้ได้แนวทางที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญห
หนี้สินของ ชุมชนโดยกระบวนการคิดร่วมกัน ทำร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน เพื่อให้ได้รูปแบบ
หรือแนวทางที่ เหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่นและเป็นไปได้ อันจะนำไปสู่การจัดการแก้ไข
ปัญหาหนี้สินอย่างเป็นระบบ เกิดผล อย่างเป็นรูปธรรม ชัดเจน ส่งผลให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง ช่วย
ตนเองได้แบบยั่งยืนต่อไป

ทีมวิจัยบ้านคลองน้ำลาด

ตุลาคม 2549

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
บทคัดย่อ	ค
บทที่ 1 บทนำ	1
- หลักการและเหตุผล	1
- คำถามวิจัย	7
- วัตถุประสงค์	7
- พื้นที่ที่ศึกษา	8
- ระยะเวลา	8
- กลุ่มเป้าหมาย	8
- ผลที่คาดว่าจะได้รับ	8
บทที่ 2 บริบทชุมชน	9
- ข้อมูลทั่วไปบ้านคลองน้ำลาด	9
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงาน	15
- การดำเนินงานโครงการระยะที่ 1 ช่วงที่ 1 (9 เดือน)	15
- การดำเนินงานโครงการระยะที่ 1 ช่วงที่ 2 (6 เดือน)	17
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	19
- การดำเนินกิจกรรมระยะที่ 1 ช่วงที่ 1 (9 เดือน)	19
- การดำเนินงานโครงการระยะที่ 1 ช่วงที่ 2 (6 เดือน)	34
บทที่ 5 บทเรียนที่เกิดจากงานวิจัย	50
- บทสรุปของงานวิจัย	50
- ข้อจำกัดและปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงาน	52
- บทเรียนที่ทีมวิจัยและชุมชนได้รับจากการทำวิจัย	54
- บทเรียนจากการดำเนินงานของทีมสนับสนุนกลาง	57
ภาคผนวก	59
- รูปกิจกรรม	60
- กรณีศึกษาบุคคลที่ทำบัญชีครัวเรือน	63
- ประวัตินักวิจัย	70

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านคลองน้ำลาด ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์หนี้สินและเงื่อนไข ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดหนี้สินของชุมชนบ้านคลองน้ำลาด และเพื่อหารูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านคลองน้ำลาดอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน โดยใช้รูปแบบการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) กำหนดการศึกษาเป็น 2 ระยะ โดยในระยะที่ 1 เนื้อหารายละเอียดเป็นเรื่องของผลการเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยพื้นที่และชุมชน และผลการจัดทำบัญชีครัวเรือนและวิเคราะห์ข้อมูล โดยกำหนดให้มีทีมงานในระดับพื้นที่ และทีมงานกลางในการถ่ายทอดวิธีคิด ฯ ได้ผลดังนี้

ทีมงานและทีมพื้นที่ได้ร่วมกันจัดกระบวนการเรียนรู้ในหมู่บ้าน ตั้งแต่การชี้แจงโครงการสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชน ให้ความรู้ในการจัดทำบัญชีครัวเรือนแต่หลังจากดำเนินงานจนครบระยะที่ 1 ช่วงที่ 1 (6 เดือน) ตั้งแต่วันที่ 1 เดือนกรกฎาคม 2548 ถึงวันที่ 31 เดือนธันวาคม 2548 พบว่ากลุ่มเป้าหมายยังไม่ชัดเจนทำให้ผู้เข้าร่วมตามเวทีไม่ทันกัน อีกทั้งทีมพื้นที่ขาดการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง จึงได้มีการกลับมาทบทวนการดำเนินงานที่ผ่านมาและได้ข้อสรุปว่า ควรขยายระยะเวลาการทำงานเพิ่มอีก 3 เดือน (ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2549 ถึงวันที่ 31 มีนาคม 2549) โดยเริ่มจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้อีกครั้งและทบทวนบทเรียนที่ได้มาปรับเปลี่ยนรูปแบบการขับเคลื่อนงาน เริ่มจากการหาผู้ที่สนใจเข้าร่วมซึ่งมีจำนวน 13 คน (รวมทีมพื้นที่) และมีการเพิ่มจำนวนทีมพื้นที่จากเดิม 5 คน เพิ่มเป็น 9 คน จากนั้นก็มีการสำรวจหนี้สินใหม่จาก 13 ครัวเรือน พบว่ามียอดหนี้สินรวมจำนวน 979,997 บาท และมีการนำบัญชีครัวเรือนมาสรุปและร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน แนวโน้มการเคลื่อนไหวของบ้านคลองน้ำลาดน่าจะดีขึ้นกว่าเดิมเนื่องจากการเคลื่อนไหวกลุ่มเล็ก ๆ มีทีมพื้นที่ติดตามดูแลอย่างใกล้ชิด แม้ว่าการหาแนวทางการชำระหนี้ยังไม่ชัดเจนแต่ก็ถือว่าเป็นสัญญาณที่ดีที่ทุกคนมีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันมากขึ้น ในระยะที่ 1 ช่วงที่ 2 เกิดกลุ่มด้านอาชีพที่ตอบสนองวิธีคิด จากการสำรวจความต้องการของคนในชุมชน คือกลุ่มน้ำปลา ปลาไร่ กลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ และ กลุ่มออมทรัพย์ เพื่อตอบแนวคิดเรื่องการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนให้เกิดเป็นรูปธรรม ซึ่งคาดว่าจะเริ่มต้นในระยะที่ 2 แต่ด้วยทีมพื้นที่มีข้อจำกัดหลายประการทั้งด้านประสบการณ์ และบริบทพื้นที่ที่แตกต่างจากพื้นที่ต้นแบบ(สามขา) อีกทั้งกลุ่มคนยังคงกังวลกับปัญหาหนี้สินที่รุนแรง ทางออกที่คาดว่าจะดำเนินการในระยะที่ 2 จึงต้องยุติบทบาทลงและขอทบทวนบทเรียนที่ผ่านมา อย่างไรก็ตามแม้ว่าบ้านคลองน้ำลาดจะก้าวข้ามกว่าพื้นที่อื่นแต่ก็ถือเป็นการสร้างพื้นฐานกระบวนการเรียนรู้ที่เข้มข้นเพื่อการก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืน และพร้อมที่จะเคลื่อนไหวต่อไปเพื่อนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

บทที่ 1

บทนำ

หลักการและเหตุผล

4 ปี ของบทเรียนที่ได้จากการเรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อชาวบ้านหรืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เปรียบเทียบเล่มเล็กที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการส่งผ่านทางให้กับสังคมชนบทที่เต็มไปด้วยปัญหาทั้งที่สามารถแก้ไขได้ด้วยตนเองและต้องร้องขอแรงสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งประเด็นของเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ซึ่งล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและกำลังทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

หากมองปัญหาเหล่านี้อย่างมีสติและเป็นกลางจะเห็นได้ว่ารัฐบาลหรือผู้ที่เกี่ยวข้องมีความพยายามทุกวิถีทางที่จะหาแนวทางและรูปแบบของการแก้ไข แต่ส่วนใหญ่มักจะเอาผลของปัญหาและสถานการณ์เป็นตัวตั้งและกำหนดกิจกรรมลงไปโดยไม่ได้นิ่งถึงศักยภาพและความพร้อมของพื้นที่ จึงทำให้เห็นการแก้ไขปัญหาเหมือนไฟไหม้ฟาง ลูกไหม้รุนแรงและจางหายไป การแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ มักจะขาดข้อมูลเชิงลึกที่จะเข้าสู่รากเหง้าหรือเหตุที่มาของปัญหา เพราะมองปัญหาแบบแยกส่วนแล้วหยิบประเด็นมาใส่กิจกรรมลงไปเป็นเรื่อง ๆ

แนวทางของงานวิจัยต่อการลงไปขับเคลื่อนงานในพื้นที่ โดยใช้ใจและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นตัวตั้ง ถอดประสบการณ์และความรู้เฉพาะด้านของแต่ละประเด็นเชื่อมโยงตัวข้อมูลใหม่ๆ ที่ลงไปสัมผัสกับบริบทของพื้นที่ ทำให้เกิดวิธีคิดที่แตกต่างจากที่เคยดำเนินอยู่ตลอดมา และการที่ได้ปลดปล่อยตัวเองออกจากความรู้และประสบการณ์เดิมทำให้เราสามารถหลุดกรอบของความคิดที่เป็นอัตตาของตัวเองที่สร้างและหลงภาคภูมิใจและพยายามเอาสิ่งเหล่านั้นไป ยัดเยียดครอบงำคนอื่นจนได้รับแรงขัดแย้งต่อต้านกลับมายุ่งตลอดเวลาและกลายเป็นความขุ่นเคืองมีอคติไม่สามารถขับเคลื่อนสังคมสู่เป้าหมาย ความสำเร็จที่ยั่งยืนได้

งานวิจัยชาวบ้านหรืองานวิจัยท้องถิ่นจะให้มุมมองปัญหาในเชิงเชื่อมโยงทุกอย่างในผลของปัญหาและปัจจัยที่เกิดในชุมชน ล้วนมีเงื่อนไขในการปฏิสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก แต่จุดหนึ่งที่เป็นมูลเหตุแห่งปัญหาจะถูกซ่อนอยู่บนความซับซ้อน แม้แต่คนที่อยู่กับปัญหาบางทีก็ไม่สามารถมองออก ต้องอาศัยเครื่องมือและกระบวนการคิดร่วม ทำร่วม รับผิดชอบร่วม ในเชิงวิเคราะห์ หากจุดที่เป็นปัจจัยและเงื่อนไขซึ่งเป็นตัวการสร้างปัญหาให้ส่งผลกระทบต่อสังคมและชุมชน และหนึ่งปัจจัยเงื่อนไขจุดนั้นก็ คือ “หนี้สิน” ที่สังคมทุกหย่อมหญ้ากำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้ และมูลเหตุของการเกิดหนี้ก็มีความซับซ้อนซ่อนปมที่หลากหลาย

จากความเชื่อมั่นว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถสร้างกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชนให้เกิดขึ้นจากความรู้ที่มีอยู่อย่างหลากหลายและกระจัดกระจายตามพื้นที่ ทำให้เกิดแนวคิดและตัวบุคคลที่สังสมประสบการณ์และนำมาแก้ไขปัญหของตนเองและเห็นความจริงบางประการนำไปสู่รูปแบบการจัดการที่เหมาะสมและลงตัว

ท่ามกลางความสับสนนั้นก็มีอีกหลายชุมชนที่พยายามแหวกว่าย พยุงตัวเอง หยุดคิด หยุดทบทวน ออกแรงเพื่อให้รู้เท่าทัน ผ่านกระบวนการบันทึกความเจ็บปวด ล้มเหลว และแสวงหาความรู้ใหม่บนฐานของ “ปมพะงญา” หรือ “ภูมิปัญญา” อันเป็นรากเหง้าของสังคมที่มีฐานแน่นหนา มั่นคง ความรู้เหล่านี้เกิดจากการแสวงหาทั้งที่เป็นระบบ และไม่เป็นระบบ ซึ่งถ้าหากจะเรียกว่า “การวิจัยชุมชน” ก็จะไม่คาดเคลื่อนความจริงมากนัก เพราะคนในชุมชนบางแห่งค้นหาช้าแล้วช้าเล่าจนรู้ว่า แท้ที่จริงชุมชนก็มีองค์ความรู้ มีศักยภาพของตนเองที่จะต่อกรกับกระแสอันเชี่ยวกรากนั้นได้ เพียงแต่ต้องสถาปนาองค์ความรู้ของตนเองอย่างอิสระ ซึ่งความรู้เหล่านั้น คือ ความรู้ที่ทำให้ชีวิตอยู่รอด สังคมอยู่รอด เป็นความรู้ที่ชุมชนฐานรากยอมรับและให้มาตรฐานกันเอง และยื่นมือไปเชื่อมกำลังปัญญากับชุมชนอื่นที่มีประสบการณ์ร่วมกันสร้างเป็นมาตรฐานความรู้ของชาวบ้านเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาดัง ๆ ซึ่งกำลังผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชน

ชุมชนบ้านสามขา อ.แม่ทะ จ.ลำปาง เป็นชุมชนหนึ่งที่เข้าร่วมทำงานวิจัยดังกล่าว โดยมีการศึกษาประเด็นเรื่องการจัดการหนี้สินของชุมชน ในรูปแบบของการวิจัยที่มีการสำรวจข้อมูลหนี้สิน ที่มาของหนี้สินการปรับโครงสร้างหนี้สิน ไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาค้น เพื่อให้คนที่มีหนี้สินได้รู้จักตนเอง และเกิดความคิดที่จะปรับปรุงพฤติกรรมของตนเอง เพื่อแก้ปัญหาภาระหนี้สินที่ครัวเรือนเป็นอยู่ เมื่อการดำเนินงานผ่านไปได้ระยะหนึ่ง พบว่าผลการดำเนินงานโดยการจัดทำบัญชีครัวเรือน การศึกษาดูงานจากชุมชนนอกโคก และการจัดเวทีพูดคุยปรึกษาหารือกันเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและหาทางออกร่วมกันในชุมชน ทำให้คนกลุ่มหนึ่งเกิดความเข้าใจในรูปแบบของการดำเนินชีวิตและเข้าใจตนเองมากขึ้น เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่จะนำไปสู่หนทางแห่งความเป็นหนี้เพิ่มขึ้น ส่งผลทำให้ภาระหนี้สินของครัวเรือนที่มีอยู่เดิมค่อย ๆ ลดน้อยถอยลง จนสามารถแก้ไขปัญหาและลดหนี้เสียที่มีอยู่ในชุมชนจาก 700,000 บาท เหลือ 140,000 บาท ในปัจจุบัน

4 ปีของการเคลื่อนไหวงานการแก้ไขปัญหานี้สินของชุมชนบ้านสามขา จนได้ “องค์ความรู้ในการจัดการหนี้สินชุดหนึ่ง” และ “กลุ่มคนที่มีศักยภาพ” ในการขยายผลการดำเนินงานขึ้นมาจำนวนหนึ่ง ผู้นำได้มีโอกาสแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดประสบการณ์กับเครือข่ายอื่นโดยเฉพาะเครือข่ายที่ทำงานวิจัยในพื้นที่อื่นๆ ของจังหวัดลำปาง จนมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนที่มีแนวคิดและอุดมการณ์หลอมรวมเป็นจิตวิญญาณเดียวกัน ภายใต้ชื่อ “สถาบันแสนพะงญา” ซึ่งเป็นสถาบันที่เกิดขึ้นบนฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ภายหลังที่มีการดำเนินการขับเคลื่อนงานของสถาบันแสนพะงญาในประเด็นต่าง ๆ ทั้งด้านสังคมและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ “สถาบันแสนพะงญา” ได้นำเอาองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่ได้มาร่วมกันวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหาดัง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน และพบว่าปัญหาของชุมชนในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ มักจะมีสาเหตุ

โยงใยมาจากหรือนำไปสู่ปัญหานี้สินซึ่งส่งผลต่อภาวะความเข้มแข็งและความสามารถในการพึ่งตนเอง
ได้ของชุมชนแทบทุกประเด็น

เครือข่ายการทำงานของสถาบันแสนผะนญา จึงมีความเห็นพ้องร่วมกันว่าปัญหานี้สินของ
ชุมชนน่าจะเป็นประเด็นสำคัญที่ เครือข่ายการทำงานของสถาบันแสนผะนญาจากชุมชนต่าง ๆ สามารถ
ทำงานร่วมกันเพื่อร่วมกันค้นหาทางเลือก/ทางออกในการจัดการปัญหานี้สินของแต่ละชุมชนให้ลดน้อย
ถอยลงจนหมดไปในที่สุด

ภายหลังที่มีการพูดคุยปรึกษารื้อกันระหว่างชุมชนต่าง ๆ ที่เป็นเครือข่ายการทำงานของ
สถาบันแสนผะนญา เพื่อพัฒนาโจทย์ของการทำงานร่วมกันให้มีความคมชัดเพิ่มมากขึ้น โดยการ
วิเคราะห์ตนเอง สถาบันแสนผะนญา พบว่า สถาบันฯ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับของการจัดการหนี้สิน เพื่อลด
ภาระหนี้ของตนเองอยู่หนึ่งชุดความรู้ คือ ชุดความรู้เรื่องของการจัดการหนี้สินของบ้านสามขา ซึ่งควรจะนำไป
ทดลองขยายผลในชุมชนอื่น ๆ ว่าจะก่อให้เกิดผลในการลดภาระหนี้สินในชุมชนนั้น ๆ ได้หรือไม่ แต่
อย่างไรก็ตามเมื่อมีการพูดคุยกันระหว่างตัวแทนชุมชนต่าง ๆ ในสถาบันแสนผะนญา อย่างต่อเนื่องอีก
จำนวนหลายครั้ง สถาบันแสนผะนญาพบว่า การดำเนินการในการยกระดับความรู้เพื่อให้เกิดการ
ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถช่วยแก้ไขปัญหานี้สินของชาวบ้านได้ทั้งหมด เนื่องจาก
ในการดำเนินชีวิตประจำวันนั้นชาวบ้านต้องประสบกับปัญหาการจัดการหนี้สินที่มีอยู่เดิม และหนี้สินที่
ใหม่ ซึ่งเป็นหนี้สินที่เกิดจากภาระค่าใช้จ่ายตามปกติ เช่น ค่าการศึกษาบุตร ค่าทำบุญ ค่ากิจกรรมชุมชน
ต่าง ๆ หรือ ค่าใช้จ่ายพิเศษ เช่น กรณีเกิดการเจ็บป่วยหรือการเสียชีวิตของสมาชิกคนใดคนหนึ่งใน
ครัวเรือน ทำให้สถาบันแสนผะนญามีความเห็นร่วมกันว่า การยกระดับองค์ความรู้ในการหนี้สินของชุมชน
สามขา นอกจากการดำเนินการโดยการขยายผลกระบวนการเรียนรู้ในเชิงพื้นที่เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม
ของสมาชิกในชุมชน อื่น ๆ แล้ว ควรจะมีการยกระดับการดำเนินงานโดยการร่วมกันค้นหาวิธีการใน
จัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินที่เหมาะสมกับบริบท และความต้องการของชุมชนควบคู่กันไปด้วย

ดังนั้นโจทย์ในการทำงานร่วมกันหรือโจทย์ในการวิจัยเพื่อการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการ ของ
สถาบันแสนผะนญา ที่ชุมชนต่าง ๆ ในสถาบันแสนผะนญา เห็นพ้องร่วมกัน ก็คือ

- เมื่อมีการนำรูปแบบการจัดการปัญหานี้สินของบ้านสามขาไปใช้ในพื้นที่อื่น ๆ จะให้ผล
เป็นอย่างไร และ
- จะมีวิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไข
ปัญหานี้สินอย่างยั่งยืนได้อย่างไร

โดยฐานคิดที่สำคัญในการดำเนินการเพื่อค้นหาวิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของ
ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหานี้สินอย่างยั่งยืนนั้น สถาบันแสนผะนญา มีแนวคิดในการเสนอ
รูปแบบการแก้ไขปัญหานี้สินภาคประชาชนเพื่อสร้างรูปธรรมและกระบวนการแก้ไขปัญหานี้สินผ่าน 4
องค์ที่เกี่ยวกับปัญหานี้สินคือ 1. สถาบันแสนผะนญา ที่ก่อตั้งขึ้นจากชาวบ้านที่มีองค์ความรู้
เชิงพื้นที่ (หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน) ที่ยังรับใช้วิถีอยู่ในปัจจุบัน 2. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

(สกว.) ที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้งานวิจัยท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการลักษณะการหนุนเสริมความรู้ผ่านการปฏิบัติลงมือทดลองดูและข้อมูลนี้สื่อนภาคประชาชน ที่ผ่านการเรียนรู้ร่วมกันอยู่ระดับหนึ่ง 3. สถาบันการเงินทั้งภายในและภายนอก ที่มีสินเชื่อเพื่อการไถ่ถอนหรือรวบรวมหนี้สิน 4. สถาบันหรือกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ที่มีความพร้อมและมีศักยภาพเพียงพอที่จะเข้ามาสนับสนุนกระบวนการทำงานของสถาบันแผนพัฒนา เข้าสู่การจัดการร่วมในเชิงบูรณาการ 4 ภาคส่วนโดยประสานความร่วมมือกันและกัน มีสถาบันแผนพัฒนาเป็นตัวกลางในการขับเคลื่อนและบูรณาการความรู้ 4 ด้าน เอาจุดเด่นเสริมจุดด้อย สร้างรูปแบบการหนุนเสริมเชื่อมงานกับภาคีต่าง ๆ ในเชิงบูรณาการ ทั้งทางด้านเนื้อหาที่เป็นความรู้และวิธีการปฏิบัติที่สามารถสร้างรูปแบบให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม จึงได้จัดเสนอแนวทางของ ชุดโครงการ “การจัดการองค์ความรู้ชุมชนด้านการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการ” ขึ้นเพื่อสร้างรูปธรรมให้เกิดขึ้นต่อไป

ชุมชนบ้านคลองน้ำลัดคือข่ายการทำงานเครือข่ายหนึ่งของสถาบันแผนพัฒนา ซึ่งมีประสบการณ์การทำวิจัยชุมชนในประเด็นหัวข้อเรื่อง “การจัดตั้งร้านค้าชุมชน เพื่อชุมชนเข้มแข็ง บ้านคลองน้ำลัด ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” เป็นชุมชนหนึ่งที่มีความเห็นพ้องร่วมกับชุมชนอื่น ๆ อีก 3 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านร่มไทรรัตน์ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ชุมชนบ้านส้มป่อย อำเภอห้างฉัตรจังหวัดลำปาง และชุมชนบ้านดง อำเภอสมปراب จังหวัดลำปางว่าประเด็นหนี้สินของเป็นประเด็นสำคัญที่จะต้องมีการดำเนินการเพื่อร่วมกันค้นหาทางเลือก/ทางออกในการจัดการปัญหาหนี้สินให้ลดน้อยถอยลงจนหมดไป เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองได้ ชุมชนจึงได้จัดทำโครงการ “ศึกษาและพัฒนาแบบการจัดการความรู้หนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านคลองน้ำลัด” ขึ้น เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหานี้สินที่เกิดขึ้นในชุมชนและร่วมกันค้นหารูปแบบในการแก้ไขปัญหานี้สินที่มีความเหมาะสมกับบริบทแวดล้อมและเงื่อนไขข้อจำกัดต่าง ๆ ของชุมชน โดยโครงการครั้งนี้จะนำชุดความรู้เกี่ยวกับการจัดการหนี้สินของชุมชนสามขา มาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนกระบวนการ เพื่อสร้างรูปธรรมการทำงานเชิงบูรณาการของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการงานด้านการแก้ไขปัญหานี้สินของครัวเรือน

○ สภาพปัญหาหนี้สินของชุมชนบ้านคลองน้ำลัด

ปัจจุบันตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นตำบลหนึ่งที่ได้รับการประกาศรับรองจากอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ว่าเป็นตำบลปลอดยาเสพติด และตำบลนิคมพัฒนาได้คัดเลือกให้หมู่บ้านคลองน้ำลัด หมู่ที่ 5 ตำบลนิคมพัฒนาเป็นหมู่บ้านต้นแบบ หรือหมู่บ้านตัวอย่างในการป้องกันยาเสพติดได้อย่างสิ้นเชิง ในปี 2548 – 2549

นอกจากนี้บ้านคลองน้ำลัดได้มีโอกาสดำเนินงานวิจัยเรื่อง “การจัดตั้งร้านค้าชุมชนเพื่อชุมชนเข้มแข็ง” โดยตั้งคำถามหรือโจทย์วิจัยว่า “ทำอย่างไรจะให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยใช้กลไกของร้านค้าเป็น ตัวเชื่อมประสานความคิด” ตอนแรกชาวบ้านทุกคนต่างก็ไม่แน่ใจว่าจะตั้งร้านค้าชุมชนให้เป็นที่พึ่งของ ชุมชนได้

ร้านค้าได้โดยคนในชุมชน ร้านค้าชุมชนสามารถดำเนินการได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยนับว่าชุมชนบ้านคลองน้ำลัดประสบผลสำเร็จในการทำงานวิจัยมาแล้วในระดับหนึ่ง

ชาวบ้านมีความตื่นตัวมากขึ้น มีความกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาของชุมชนมากขึ้น มีความสามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อหนุนกันมากขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งที่จะร่วมกันไขว่คว้าหาแนวทางในการที่จะแก้ไขปัญหาหนี้สินเพื่อที่จะยกระดับฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นกว่าเดิม

บ้านคลองน้ำลัด ได้ประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ปัญหาที่ดินทำกิน , ปัญหาหนี้ค้ำน้ำใช้, ปัญหาความยากจน ปัญหาค่าครองชีพสูง มีรายได้น้อย ไม่พอกับค่าใช้จ่าย ก็พยายามแก้ไขมาโดยตลอด ยิ่งแก้ยิ่งพัวพันยุ่งเหยิง โดยเฉพาะหนี้สินเป็นปัญหาที่หนักที่สุดสำหรับบ้านคลองน้ำลัด ชาวบ้านจึงอยากหลุดพ้นจากการเป็นหนี้เพื่อจะได้หลุดพ้นจากความยากจน

ปัญหาสำคัญที่ชุมชนประสบอยู่คือปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหารายได้ไม่พอกับรายจ่ายเป็นปัญหาที่ชุมชนพยายามหารูปแบบแก้ไข ผลการสำรวจหนี้สินครั้งแรกของบ้านคลองน้ำลัด 37 หลังคาเรือนจากทั้งหมด 74 ครั้วเรือน พบว่ามีหนี้สินรวมทั้งหมดประมาณ 3,455,000 บาท ซึ่งหลังจากการขยายระยะเวลาได้มีการสำรวจหนี้สินใหม่เนื่องจากได้กลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน ผลการสำรวจหนี้สินปัจจุบันจาก 13 ครั้วเรือนพบว่ามีหนี้สินรวมประมาณ 979,997 บาท ซึ่งข้อมูลการสำรวจหนี้สิน ครั้งแรกอาจไม่ใช่ข้อเท็จจริงเมื่อเทียบกับข้อมูลการสำรวจล่าสุดเพราะยอดหนี้สินแตกต่างกันมาก โดยพิจารณาจากจำนวนครั้วเรือนที่สำรวจส่วนการหาแนวทางการชำระหนี้ยังไม่ชัดเจนชุมชนยังขาดอาชีพเสริมที่ทำรายได้แน่นอน รายได้จากอาชีพภาคเกษตรอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะสามารถ ชำระหนี้ให้หมดไปได้

○ เส้นทางหนี้สินของบ้านคลองน้ำลัด

ในช่วงแรกที่ย้ายมาตั้งบ้านเรือนนั้นยังไม่มีน้ำประปาไม่มีไฟฟ้าใช้ อาศัยน้ำบ่อ ลำห้วยมาอุปโภคบริโภค อาชีพหลักทำการเกษตร เช่น ทำนา ปลูกถั่ว ข้าวโพด เป็นต้น ปลูกไว้กินเองถ้ามีเหลือก็นำไปขายบ้าง ประมาณปี พ.ศ. 2530 กว่า ๆ เริ่มมีไฟฟ้า น้ำประปาใช้ทำให้ได้รับความสะดวกสบายมากขึ้นชาวบ้านเริ่มซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้า และเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มากขึ้น การคมนาคมสะดวกขึ้นมีการติดต่อกับคนภายนอกมากขึ้น ตามไปด้วยชาวบ้านเริ่มออกไปรับจ้างข้างนอกบ้าง

พอปี พ.ศ.2540 เริ่มมีบริษัทนายทุนมาว่าจ้างให้ทำการเกษตรแบบที่นิยมเรียกกันว่า “การเกษตรไร้ญาติ” โดยมีนายทุนเข้ามาติดต่อให้ชาวบ้านปลูกพืชผลทางการเกษตร เช่น แตงกวา บวบ มะเขือเทศ เป็นต้น ซึ่งจะเอาแต่เมล็ดที่ตากแห้งแล้วนำไปซังกิโยขายให้บริษัทซึ่งผลผลิตแต่ละอย่างราคาดีมาก แต่ชาวบ้านต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของบริษัททุกอย่างไม่ว่าจะเป็นการใช้ปุ๋ย,วิธีการปลูกทุกอย่าง และที่สำคัญไม่สามารถนำสินค้าเหล่านี้ไปขายตลาดข้างนอกเพราะจะถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์อาจมีความผิดตามกฎหมายและจะมีเจ้าหน้าที่มาติดตามอย่างใกล้ชิด ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมหันมาทำการเกษตรไร้ญาติโดยเห็นว่ารายได้ดีเฉลี่ย 1 ปี มีรายได้ประมาณ 100,000 บาทยังบ้านไหนขยันยังมีรายได้ดีอีกทั้งสภาพพื้นที่บ้านคลองน้ำลัดก็เอื้อต่อการทำการเกษตรเพราะมีแหล่งน้ำเยอะและเป็นพื้นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำการเกษตร

แต่ชาวบ้านมองข้ามถึงผลจากการทำการเกษตรลักษณะนี้ซึ่งมีการใช้ยาฆ่าแมลงในปริมาณมากและไม่ทราบว่ามีพิษเหล่านี้จะนำผลผลิตไปทำอะไรต่อไป ทราบเพียงว่ายิ่งปลูกเยอะยิ่งมีรายได้ดี แต่เมื่อคนหักลบต้นทุนแล้วก็ได้กำไรบางคนก็ขาดทุนแต่ก็ยังคงทำต่อเรื่อย ๆ ทำให้คนบ้านคลองน้ำลัดทำการเกษตรเกือบทั้งวันทั้งคืนยิ่งในช่วงที่มีการผสมพันธุ์พืชต้องออกไปไร่ ตั้งแต่ตี 3-4 กว่าเช้าบ้านอีกทีก็ค่ำมืดพอดี อาชีพรองลงมาคือ การรับจ้างในโรงงานดินขาว ซึ่งมีอยู่หลายแห่งได้ค่าจ้างเป็นรายวันทำงานเป็นกะเช้ากะเย็น มีคนที่ไม่มีเงินเดือนเพียงไม่กี่คนในหมู่บ้าน แม้รายได้จากการทำการเกษตรไร้ญาติจะพออยู่ได้แต่ชุมชนก็ยังไม่สามารถหลุดจากวงจรของการบริโภคนิยมได้ รวมทั้งภาระในการส่งบุตรเล่าเรียนและค่าครองชีพ แม้ผลการสำรวจหนี้สินจาก 13 ครัวเรือนยังไม่เข้าขั้นวิกฤตแต่ชาวบ้านบางส่วนก็อยากหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินให้กับครอบครัวและชุมชน

○ ปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเพิ่มพูนหนี้สินของบ้านคลองน้ำลัด

จะเห็นได้ว่าถึงแม้บ้านคลองน้ำลัดจะเป็นหมู่บ้านที่ต้งขึ้นมาใหม่แต่ในช่วงระยะเวลาไม่กี่สิบปีชาวบ้านประสบปัญหาหนี้สินเกือบทุกครัวเรือน ทั้ง ๆ ที่เคยใช้ชีวิตอย่างพอเพียงอยู่อย่างสงบเรียบง่าย แต่สุดท้ายก็ด้านกระแสนิยมไม่ไหวจนหลายครอบครัวต้องทำงานหนักเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ทั้งที่พื้นที่การเกษตรก็มีเพียงพอสำหรับทุกครัวเรือนเพราะได้รับพื้นที่จากกรมประมงสงเคราะห์ครอบครัวละ 15 ไร่ แต่รายได้ก็ยังไม่เพียงพอในการอุปโภคบริโภค ซึ่งจากการศึกษาทำงานในพื้นที่มาระยะหนึ่งพบว่าปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเพิ่มพูนหนี้สินของบ้านคลองน้ำลัด ดังนี้

1. ขาดข้อมูลในการลงทุน

การเข้าสู่ระบบการเกษตรแบบไร้ญาติ ทั้ง ๆ ที่มีพื้นที่และแหล่งน้ำเอื้อต่อการทำการเกษตรแต่คนในชุมชนก็ยังเป็นหนี้สินอยู่เพราะต้องหาทุนในการลงทุนทำการเกษตรจนเมื่อได้ผลผลิตนำไปขายให้บริษัทถึงจะได้ทุนคืน แต่ในระหว่างการทำเกษตรต้องซื้อปุ๋ยซื้อยาของทางบริษัทเท่านั้น ซึ่งผลผลิตเหล่านี้ชาวบ้านไม่นิยมนำมาบริโภคเพราะมีการใช้ยาฆ่าแมลงประมาณมาก จึงต้องซื้อพืชผักจากตลาดข้างนอกมาบริโภค ทั้ง ๆ สามารถปลูกไว้กินไว้ขายได้เองแต่ส่วนใหญ่เลือกที่จะทำการเกษตรไร้ญาติมากกว่าการหันมาสนใจการปลูกผักไว้กินเอง และเห็นว่ารายได้ดีจึงทำกันเป็นจำนวนมาก แต่หากคิดถึงในช่วงที่ต้องหาทุนก่อนไปลงทุนก็ไม่พ้นการไปกู้เงินมา เมื่อปลูกรอบนี้เสร็จได้เงินมาใช้คืนก็ก็มาหมุนเวียนไปแบบนี้เรื่อย ๆ ในขณะที่ความต้องการเครื่องอำนวยความสะดวกก็มีมากขึ้น เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น เครื่องเสียง ฯลฯ เมื่อมีรายได้จึงมีการใช้จ่ายเกินความจำเป็นและบริโภคตามกระแสนิยมส่งผลให้คนในชุมชนเป็นเข้าสู่วงจรหนี้สินอย่างยากที่จะหลุดพ้นได้

2. พฤติกรรมการบริโภคนิยม

ความเจริญทางด้านสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา ถนนหนทาง เป็นต้น แม้ว่าสิ่งเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่ทุกชุมชนพึงมีพึงได้เพื่ออำนวยความสะดวกแก่คนในชุมชน แต่หากมองอีกมุมจะเห็นว่าสิ่งเหล่านี้ได้ค่อย ๆ กลบวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของชุมชนจนหมดสิ้น และความเจริญทางวัตถุจากภายนอกก็หลั่งไหลเข้ามาคนในชุมชนเริ่มติดต่อกับภายนอกได้สะดวกขึ้นและรับเอาวิถีคิดการบริโภค เข้ามาปฏิบัติในชุมชนจนชุมชนชนบทที่มีความเรียบง่าย พึ่งพิงตนเองก็อยู่ไม่ได้อีกต่อไปต้องพึ่งภายนอกเป็นหลัก

สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนคลองน้ำลึกภายหลังที่กระแสนโยบายเข้ามาครองงำทั้งจากทางสื่อต่าง ๆ หรือจากการที่ติดต่อกับคนภายนอก สภาพชุมชนคงเป็นเช่นเดียวกับอีกหลายชุมชนที่ตกเป็นทาสสิ่งล่อใจเหล่านั้น พฤติกรรมการบริโภคที่เกินตัวทั้งการบริโภคอาหารอย่างการนิยมกินอาหารสำเร็จรูป ผักข้างรั้วเริ่มหายไปจากที่เคยปลูกผักกินเองก็กลายเป็นการปลูกเกษตรไร้ญาติกันหมดจนต้องไปซื้อผักจากตลาดข้างนอกแทน , เครื่องใช้อำนวยความสะดวกมากมายเช่น เครื่องเสียง คอมพิวเตอร์ เครื่องซักผ้า รถยนต์ เป็นต้น รวมทั้งพฤติกรรมการใช้จ่ายที่ฟุ้งเฟ้อขึ้น ในขณะที่รายได้ของคนชุมชนบ้านคลองน้ำลึกส่วนใหญ่มาจากการทำเกษตรและการรับจ้าง มีน้อยคนที่จะมีรายได้จากเงินเดือนและครีเอชั่น ส่วนใหญ่มีรายจ่ายสูงกว่ารายรับเกือบทุกเดือนทำให้ต้องหาเงินมาใช้จ่ายในครอบครัวเพิ่มซึ่งไม่พ้นการกู้ยืมเงินต่าง ๆ หมุนเวียนเป็นวงจรหนี้สินที่ไม่จบสิ้น

3. ขาดการรวมตัว ขาดพลังในการต่อรอง

เนื่องจากบ้านคลองน้ำลึกเป็นชุมชนตั้งขึ้นใหม่ ประกอบไปด้วยผู้คนที่มาจากหลากหลายพื้นที่ ความสัมพันธ์แบบเครือญาติของคนในชุมชนจึงมีน้อยและขาดความรู้สึกการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแต่ในชุมชนยังคงมีการเกื้อหนุนจนเจือกันตามฐานะของการเป็นคนในชุมชนเดียวกัน เช่น มีการช่วยเหลือกันในงานบุญต่าง ๆ งานพัฒนาหมู่บ้าน หรือการรวมกลุ่มตามโครงการที่รัฐจัดลงมาให้ เป็นต้น ส่วนในเรื่องของการทำมาหากินนั้นยังไม่มีมีการรวมตัวช่วยเหลือคนในชุมชนโดยแต่ละครอบครัวต่างทำงานหาเงินมาจุนเจือครอบครัวของตนซึ่งส่วนใหญ่ทำการเกษตรไร้ญาติ เพียงได้อินชื่อก็กีบงอกถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยคนในชุมชนบ้านคลองน้ำลึกยังขาดการรวมตัวกันเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มทำให้ขาดพลังในการต่อรองกับนายทุนหรือพ่อค้าคนกลางที่เข้ามาครอบงำผลประโยชน์จากหมู่บ้าน เช่น การกำหนดราคาผลผลิต การปรับเปลี่ยนเงื่อนไขวิธีการผลิตบางอย่างเพื่อลดต้นทุนในการผลิต เป็นต้น

ทั้งนี้อาจมีปัจจัยและเงื่อนไขอื่นที่ส่งผลต่อการเพิ่มพูนหนี้สินของบ้านคลองน้ำลึกแต่ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นประเด็นหลัก ๆ ที่เป็นปัจจัยในการเพิ่มพูนหนี้สินของบ้านคลองน้ำลึกซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาเรียนรู้ในพื้นที่ซึ่งเหล่านี้สะท้อนออกมาจากวิถีคิดของคนในชุมชนอย่างชัดเจนผ่านการถ่ายทอดบอกเล่า การสังเกตพฤติกรรมของคนในชุมชน

คำถามวิจัย

- 1) กระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นอย่างไร
- 2) รูปแบบ / วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านคลองน้ำลึกอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืนเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1) เพื่อศึกษาสภาพและสถานะหนี้สินและเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดและเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชนคลองน้ำลึก
- 2) เพื่อหารูปแบบ / วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านคลองน้ำลึกอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน

พื้นที่ศึกษา

บ้านคลองน้ำลัด ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ระยะเวลาการดำเนินการ

เริ่มดำเนินงานตามสัญญาโครงการวันที่ 1 กรกฎาคม 2548 และสิ้นสุดการดำเนินงานวันที่ 31 ตุลาคม 2549

กลุ่มเป้าหมาย

1. สมาชิกครัวเรือนทุกครัวเรือนที่ประสบกับสภาวะหนี้สิน ในชุมชนบ้านคลองน้ำลัด
2. สถาบันการเงินทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ
3. สถาบันทางการศึกษา สถาบันทางศาสนา และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนแต่ละชุมชน
4. สมาชิกในครัวเรือนที่มีฐานะของชุมชนบ้านคลองน้ำลัดและชุมชนอื่น ๆ ที่มีความสนใจพร้อมที่จะเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. สมาชิกในชุมชนบ้านคลองน้ำลัด ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินที่ครัวเรือนของตนเองเป็นอยู่ ภายหลังที่ได้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการหนี้สินของชุมชนสามขา
2. ได้แนวทางการแก้ปัญหาหนี้สินของชุมชนบ้านคลองน้ำลัดที่จะนำไปทดลองปฏิบัติในระยะต่อไป

บทที่ 2

บริบทชุมชน

ข้อมูลทั่วไปบ้านคลองน้ำลัด

➤ ประวัติชุมชน

บ้านคลองน้ำลัด หมู่ที่ 5 ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2512 เนื่องจากกรมชลประทานสร้างเขื่อนกิ่วลมขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2508 ทำให้น้ำเอ่อท่วมขึ้นเรื่อย ๆ จนท่วมบริเวณที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของประชาชน บ้านสาหลวง หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง กรมประมงสงเคราะห์จึงได้จัดสรรที่ดินชดเชยให้ครัวเรือนละ 15 ไร่ แบ่งเป็นที่ทำกิน 13 ไร่ ให้ใช้เป็นที่อยู่อาศัย 2 ไร่ ซึ่งที่ดินบริเวณที่จัดสรรให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติแม่ทรายคำเป็นป่าเสื่อมโทรมสภาพเป็นป่าละเมาะที่ชาวบ้านเดิมบุกรุกเข้ามาแผ้วถางให้เป็นที่ดินทำกิน

พื้นที่ทั้งหมดของตำบลนิคมพัฒนามีจำนวน 77.70 ตารางกิโลเมตร หรือ 48,562.50 ไร่ ก่อนที่ชาวบ้านจะอพยพมาอยู่ที่นี่มีหน่วยงานนิคมสร้างตัวเองของกรมประมงสงเคราะห์ได้มาสร้างถนนลูกรังเป็นจุด ๆ แล้วเชื่อมโยงติดต่อกัน จุดหนึ่งก็คือหมู่บ้านหนึ่งเรียกว่า “เขต” แต่ละเขตแบ่งเป็นช่วงหมู่บ้าน ช่วงพื้นที่ทำกิน เรียกว่า “แปลง” ครัวเรือนหนึ่งก็จะได้ 2 แปลง คือ ที่อยู่อาศัยแปลงหนึ่ง ที่ทำกินอีก แปลงหนึ่ง ก่อนที่จะอพยพมาทางนิคมสร้างตัวเองจะแบ่งชาวบ้านเป็นชุด ๆ ละ 30-90 ครัวเรือน แล้วทางราชการก็จ่ายเงินค่ารถถอนบ้านเดิมให้เป็นค่าขนย้ายครัวเรือนละประมาณ 10,000 บาท และต้องมาจับฉลากเลือกพื้นที่ที่มีการจัดสรรบางคนได้พื้นที่ราบเรียบสวยงามบางคนได้พื้นที่ควบกับร่องน้ำห้วย หนอง เนินดิน ลูกรัง แต่ทุกคนต้องมาแผ้วถางบุกเบิกเองปลูกบ้านเองในช่วงแรกความเป็นอยู่มีความลำบากมากไม่มีน้ำอุปโภคบริโภค ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีอาหาร การเดินทางไปมาไม่สะดวกนักและอยู่ห่างไกลชุมชนอื่น

สำหรับบ้านคลองน้ำลัด มีจำนวนครัวเรือนมาตั้งครั้งแรก 34 ครัวเรือน มีพื้นที่ทั้งหมด 800 ไร่ ทุกครัวเรือนต้องเป็นสมาชิกนิคมสร้างตัวเองกิ่วลม นิคมสร้างตนเองกิ่วลมมีหมู่บ้านทั้งหมด 17 หมู่บ้าน เรียกว่า 17 เขตหมู่บ้านคลองน้ำลัดอยู่ในเขตที่ 5 เรียกว่าหมู่บ้านนิคมเขต 5 นิคมสร้างตนเองทั้งหมดตอนนั้นขึ้นอยู่กัตำบลทุ่งผ่าย ซึ่งอยู่ห่างจากตัวอำเภอเมืองลำปางไปตามถนนสายลำปาง - แจ้ห่ม 15 กิโลเมตร

ในบริเวณหมู่บ้านคลองน้ำลัด ไม่มีวัด ไม่มีโรงเรียน ไม่มีห้องสมุด ไม่มีศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน เด็กต้องไปเรียนหนังสือนอกชุมชนห่างไกลไม่น้อยกว่า 3 กิโลเมตร ในช่วงแรกที่ย้ายมาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณนี้บ้านคลองน้ำลัดอยู่ในการปกครองของนิคมพัฒนาสร้างตนเอง แต่เมื่อปี พ.ศ. 2520 ทางราชการให้ตั้งเป็นหมู่บ้านแต่ขึ้นอยู่ในความปกครองของหมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งผ่าย ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 ได้แยกเป็นตำบลนิคมพัฒนา หมู่บ้านนิคม เขต 5 จึงตั้งชื่อใหม่ชื่อหมู่บ้านคลองน้ำลัด เหตุที่ชื่อ “บ้านคลองน้ำลัด” เพราะมีคลองชลประทานผ่าน (ลัด) กลางหมู่บ้าน บ้านคลองน้ำลัดจึงเป็นหมู่ที่ 5 ของตำบลนิคมพัฒนาตั้งแต่นั้นมา ปัจจุบันบ้านคลองน้ำลัดยังคงไม่มีโรงเรียน ไม่มีศูนย์เด็กก่อน

วัยเรียน ไม่มีวัดโดยต้องไปทำบุญร่วมกับวัดเขต 3 มีเพียงร้านค้าชุมชนจำนวน 1 ร้าน ซึ่งเป็นร้านที่ชาวบ้านตั้งกลุ่มสร้างขึ้นเมื่อปี 2546 มีสมาชิก 50 ครอบครัว และมีศาลาเอนกประสงค์ 1 หลังตั้งอยู่บริเวณทางเข้าหมู่บ้านซึ่งใช้เป็นสถานที่ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

➤ สภาพพื้นที่

สภาพแวดล้อมโดยทั่วไป

บ้านคลองน้ำลึก อยู่ในเขตการปกครองของตำบลนิคมพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยอยู่ห่างจากอำเภอเมืองลำปางไปตามถนนสายลำปาง - แจ้ห่ม ประมาณ 15 กิโลเมตร มีถนนลาดยางเข้าในหมู่บ้านอย่างทั่วถึง สะดวกสบาย มีไฟฟ้าใช้ครบทุกครัวเรือน พร้อมทั้งมีไฟฟ้าสาธารณะให้แสงสว่างตามท้องถนนอย่างทั่วถึงเช่นกัน

เขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	หมู่บ้านโชคชัย หมู่ที่ 3
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ทุ่งนาของชาวบ้านแพะหนองแดง หมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งผาย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ถนนสายลำปาง - แจ้ห่ม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านใหม่พัฒนา หมู่ที่ 4

สภาพพื้นที่

เป็นพื้นที่ต่างระดับ มีที่ราบและที่ลุ่มดอนสลับกันไป มีห้วย หนอง บึง และมีต้นไม้ล้อมรอบ บริเวณทางทิศใต้เป็นทุ่งนา ไร่นาพื้นที่เป็นเนินต่างระดับมีลำเหมืองตลอดสาย

ทรัพยากร

แหล่งดินขาว ผลผลิตทางการเกษตร เช่น ผัก ข้าวโพด ถั่วต่าง ๆ เช่น ถั่วและ ถั่วเหลือง เป็นต้น แดงกวา บวบ ข้าว

อาชีพ

อาชีพหลัก ได้แก่ การทำการเกษตร เช่น ทำนา ทำไร่ ทำสวน
อาชีพรอง ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ เช่น โค สุกร ไก่ และงานรับจ้าง

➤ สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

จำนวนประชากรและครัวเรือน

จำนวนครัวเรือน ประชากร	74 จำนวน	หลังคาเรือน 219 คน	
ชาย	จำนวน	95	คน
หญิง	จำนวน	124	คน
อายุต่ำกว่า 6 ปี	จำนวน	14	คน
อายุ 7 – 14 ปี	จำนวน	21	คน
วัยแรงงาน อายุ 15 – 59 ปี	จำนวน	157	คน
ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป	จำนวน	27	คน

ระดับการศึกษาของคนในหมู่บ้าน

ปริญญาตรีขึ้นไป	จำนวน	11	คน
ปวช./ปวส./ปวท.	จำนวน	19	คน
จบชั้นประถมศึกษา	จำนวน	160	คน
อนุบาลศึกษา	จำนวน	14	คน
จำนวนผู้ไม่รู้หนังสือ	จำนวน	15	คน

ด้านสาธารณสุข

ในหมู่บ้านคลองน้ำลัด มีอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) จำนวน 7 คน คอยประสานกับเจ้าหน้าที่ทางสถานีอนามัย ป้องกันโรคติดต่อและโรคระบาด ทั้งจากคนและสัตว์ ทุกฤดูกาล เช่น การพ่นยากำจัดยุงลาย ป้องกันไข้เลือดออก ทำวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ชี้แจงชาวบ้านให้รักษาสุขภาพ ป้องกันโรคไข้หวัดนก โรคฉี่หนู โรคแอนแทรกซ์ โรคไข้มาลาเรีย โรคเห่าน้ำมีสัตว์เป็นพาหนะนำโรค มีเจ้าหน้าที่ อสม.ประจำหมู่บ้านคอยให้คำแนะนำช่วยป้องกันโรคติดต่ออื่น ๆ เช่น โรคมะเร็ง โรคเบาหวาน โรคปอด เป็นต้น

ในด้านเกี่ยวกับสุขภาพร่างกาย อสม. จะชวนชาวบ้านออกกำลังกายและแนะนำการกินอาหารด้วย รณรงค์ให้ชาวบ้านทุกคนป้องกันโรคทุกชนิด ส่วนโรคของสัตว์ในหมู่บ้านคลองน้ำลัดก็มีอาสาพัฒนาปศุสัตว์ประจำหมู่บ้าน 2 คนช่วยกันดูแลป้องกันโรคระบาดในไก่ หมู และวัว เช่น โรคอหิวาห์ไก่ โรคนิวคาสเซิล โรคอหิวาห์สุกร โรคปากเท้าเปื่อย ในวัว ในหมู โรคคอบวมในวัว เป็นต้น อาสาปศุสัตว์ต้องช่วยกันดูแลทุกฤดูกาล และช่วยประสานกับสัตวแพทย์หรือปศุสัตว์อย่างสม่ำเสมอ

ด้านศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี

คนในชุมชนบ้านคลองน้ำลัด ทุกคนนับถือศาสนาพุทธ ประพฤติปฏิบัติตามจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ เช่น การบุญต่าง ๆ ตามกิจกรรมทางศาสนา และประเพณีพื้นบ้านเมืองเหนือ ที่นิยมทำกันมาตลอด เช่น งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานบวชนาค งานแต่งงาน งานสงกรานต์ ประเพณีดำ

หัว เป็นต้น แต่บ้านคลองน้ำลัดไม่มีวัด การทำกิจกรรมทางศาสนาต้องไปทำบุญที่วัดนิคมเขต 3 บ้านไชยชัย หมู่ที่ 3 ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร

คนในชุมชนบ้านคลองน้ำลัด มีความเชื่อตามคนโบราณ เช่น เรื่องผีบางเหวดดา มีการบวงสรวงกับบน ถามเมื่อเชื่อหมอ นับถือผีบ้าน ผีเรือน เจ้าที่เจ้าทาง แม่ธรณี ผีปู่ย่า เลื้อบ้าน เลื้อเมือง และไสยศาสตร์ คาถา อาคม แต่ปัจจุบันความเชื่อเหล่านี้เริ่มลดน้อยลงตามสภาพสังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้น

ด้านการปกครอง

การปกครองเมื่อเริ่มมาตั้งหมู่บ้านใหม่ มีการเลือกตั้งหัวหน้าหมู่บ้าน เรียกว่า หัวหน้าเขตทำหน้าที่คล้าย ๆ กับผู้ใหญ่บ้าน แต่ขึ้นกับนิคมสร้างตนเอง แต่เมื่อปี พ.ศ. 2520 ทางราชการให้ตั้งเป็นหมู่บ้านแต่ขึ้นอยู่ในความปกครองของหมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งผา� มีผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ นายแก้ว ตามรูปต่อมาในปี พ.ศ. 2539 ได้แยกเป็นตำบลนิคมพัฒนา หมู่บ้านนิคม เขต 5 จึงตั้งชื่อใหม่ชื่อหมู่บ้านคลองน้ำลัด เหตุที่ชื่อบ้านคลองน้ำลัดเพราะมีคลองชลประทานผ่าน (ลัด) กลางหมู่บ้าน บ้านคลองน้ำลัดจึงเป็นหมู่ที่ 5 ของตำบลนิคมพัฒนาตั้งแต่นั้นมา

บ้านคลองน้ำลัด มีผู้ใหญ่บ้านปกครองหมู่บ้านมาแล้วทั้งสิ้น 4 คน ได้แก่

มีผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อ	นายแก้ว	ตามรูป
คนที่สองชื่อ	นายประหมิง	อินตานันท์
คนที่สามชื่อ	นายรัตน์	กิตติล่อง
คนปัจจุบันคือ	นายประสิทธิ์	อินตานันท์

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและกลุ่มชุมชน

1. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นในลักษณะของคนรู้จักกันไม่ได้มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติเหมือนชุมชนอื่น ซึ่งชาวบ้านได้มีการช่วยเหลือกันตามโอกาสต่าง ๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ , งานแต่งงาน , งานบุญ เป็นต้น แต่คนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นเครือญาติกันเพียงแต่อยู่หมู่บ้านใกล้เคียงกันตอนอยู่อำเภอแจ้ห่มเพราะต่างคนต่างย้ายหนีภัยน้ำท่วมมาตั้งรกรากอยู่ที่คลองน้ำลัดเช่นกัน

2. การจัดความสัมพันธ์และการจัดการกลุ่ม

ชาวบ้านยังต่างคนต่างทำอาชีพของแต่ละครอบครัว ไม่มีการรวมกลุ่มอาชีพใด ๆ นอกจากกลุ่มร้านค้าชุมชนที่เป็นผลมาจากการงานวิจัยครั้งก่อนและการรวมกลุ่มตามโครงการที่รัฐจัดลงมาให้ แต่ชาวบ้านก็มีการช่วยเหลือและมีความสามัคคีกันดีโดยเฉพาะในงานพัฒนาชุมชนในวันสำคัญต่าง ๆ เป็นต้น แต่ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนยังไม่แน่นแฟ้นแบบเครือญาติจะมีเครือญาติในกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้น

3. ปัญหาความขัดแย้งและการช่วยเหลือกัน

สำหรับความขัดแย้งกันในชุมชน นับตั้งแต่ผ่านงานวิจัยชุมชนเพื่อชุมชนเข้มแข็งมาชาวบ้านมีความสามัคคีกันดี มีความเสียสละช่วยเหลืองานส่วนรวมมากขึ้น ไม่มีปัญหาความขัดแย้งรุนแรงใด

ระเบียบ ข้อปฏิบัติ กฎเกณฑ์ของชุมชน

ระเบียบ ข้อบังคับ หรือกฎเกณฑ์ของชุมชน ตามที่ชาวบ้านคลองน้ำลัดปฏิบัติกันมา ยกตัวอย่างเช่นการฉาบปูนทาสีกำแพง เมื่อมีศพเกิดขึ้นในตำบลต้องช่วยกันสรงศพห่อผ้าทำศพ ครอบครวละ 50 บาท ต่อศพ ระเบียบเกี่ยวกับการรักษาความสงบเรียบร้อยในหมู่บ้าน ระเบียบเกี่ยวกับการป้องกันและแพร่ระบาดของโรคติดต่อได้รับการรับรองจากอำเภอเมืองลำปางว่า เป็นหมู่บ้านตัวอย่าง หรือหมู่บ้านต้นแบบในการป้องกันโรคติดต่ออย่างสิ้นเชิง

➤ ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์

ที่ดิน

กรมประจาสงเคราะห์จัดสรรที่ดินให้ครัวเรือนละ 15 ไร่ เป็นที่ทำกิน 13 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย 2 ไร่ ซึ่งที่ดินบริเวณที่จัดสรรให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติแม่ทรายคำ ส่วนใหญ่ได้หนังสือสำคัญ(โฉนด)เรียบร้อยแล้ว

พื้นน้ำ

บ้านคลองน้ำลัดได้ใช้น้ำเพื่อการเกษตรจากเขื่อนกิ่วลม มีคลองไหลผ่านกลางหมู่บ้านซึ่งชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ในการทำการเกษตรและการอุปโภคบริโภค ในหมู่บ้านมีสระเก็บน้ำ 2 แห่งซึ่งได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลนิคมพัฒนา

ป่าไม้และป่าชุมชน

พื้นที่ของหมู่บ้านคลองน้ำลัดเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติแม่ทรายคำ มีสภาพเป็นป่าละเมาะเป็นป่าเสื่อมโทรมที่ชาวบ้านเดิมบุกกรูเข้ามาแผ้วถางให้เป็นที่ดินทำกิน แต่ทางราชการได้จัดสรรให้เป็นพื้นที่ของชาวตำบลนิคมพัฒนาโดยออกโฉนดให้แล้ว

ด้านเศรษฐกิจ

อาชีพหลักของชาวบ้านคลองน้ำลัดคือ เกษตรกรรม รองลงมาคือ การเลี้ยงสัตว์ และมีบางส่วนที่รับจ้างโรงงานดินขาว ปัจจุบันการผลิตส่วนใหญ่เป็นปัจจุบันการผลิตที่มาจากข้างนอก การจัดการผลผลิตส่วนใหญ่ขายผลผลิตภายในตำบลนิคมพัฒนา การใช้แรงงานส่วนใหญ่ใช้แรงงานภายในครัวเรือนและแรงงานภายในชุมชน การสนับสนุนขององค์การภายนอกชุมชน ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลนิคมพัฒนาและกรมประจาสงเคราะห์อยู่เสมอ เช่น การชลประทาน , การเกษตร , สาธารณูปโภค เป็นต้น

กองทุนในชุมชน

1. กลุ่มกองทุนหมุนเวียนในชุมชน
2. กลุ่มกองทุนแม่บ้าน
3. กลุ่มกองทุนปลูกผัก
4. กลุ่มกองทุนปื๋ย
5. กลุ่มกองทุนการฉาบปูนทาสีกำแพง

6. กลุ่มกองทุนศูนย์ส่งเสริมประมงหมู่บ้าน
7. กลุ่มกองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน (ก.ช.ค.จ)
8. กลุ่มกองทุนกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชน
9. กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน และชุมชน (กองทุนเงินล้าน)
10. กลุ่มกองทุนร้านค้าชุมชน
11. กลุ่มออมทรัพย์กองทุนหมู่บ้าน

การบริหารจัดการกองทุน

บางกลุ่มมีการบริหารจัดการตามโครงสร้างที่ทางกรมจัดลงมาให้ แต่บางกลุ่มชาวบ้านได้ร่วมกันแต่งตั้งขึ้นมาเอง หมู่บ้านได้รับใบรับรองหรือเกียรติบัตรจากอำเภอเป็นหมู่บ้านบริหารจัดการเงินกองทุนดีเด่น คือ ไม่มีเงินต้นค้างชำระ ไม่มีดอกเบี้ยค้างชำระ ไม่มีหนี้เสีย ไม่มีหนี้ผิดสัญญา

กลุ่มอาสาสมัครในหมู่บ้าน มี 7 กลุ่ม

1. กลุ่มอาสาสาธารณสุข (อสม.)
2. กลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน (พ.ช)
3. กลุ่มสมาชิกสหกรณ์การเกษตร
4. กลุ่มอาสาป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อ.ป.พ.ร)
5. กลุ่มตำรวจบ้าน
6. กลุ่มคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน (กม.)
7. กลุ่มคณะทำงานปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.)

สินค้าหลักของหมู่บ้าน

ผลผลิตทางการเกษตร เช่น ผัก ข้าวโพด ถั่วต่าง ๆ แตง บวบ ข้าว และสัตว์เลี้ยง เช่น วัว หมู และไก่

การรวมกลุ่ม

ส่วนกลุ่มอาชีพในชุมชนหมู่บ้าน ชาวบ้านยังต่างคนต่างทำอาชีพของแต่ละครอบครัว ไม่มีการรวมกลุ่มอาชีพใด ๆ นอกจากกลุ่มร้านค้าชุมชนที่เป็นผลมาจากการวิจัยครั้งก่อนเท่านั้น ซึ่งมีสินค้าเพิ่มมากขึ้น มียอดขายแต่ละวันเพิ่มมากขึ้น รอบปี 2548 ปิดบัญชีแล้วจำคืบเงินผลตามหุ้นร้อยละร้อยเฉลี่ยคืนตามส่วนซื้อร้อยละสามสิบของผลกำไรสุทธิ

โครงการของหมู่บ้านประจำปี 2544 - 2548

หมู่บ้านคลองน้ำลาด มีแผนงานโครงการ ทั้งแผนงานพัฒนาหมู่บ้านประจำปี 2549 และแผนงานสามปี คือ 2549 - 2551 ซึ่งสอดคล้องกับแผนงานโครงการขององค์การบริหารส่วนตำบล สอดคล้องกับแผนของอำเภอ แผนงานโครงการหรือยุทธศาสตร์ของจังหวัดและทุกคนร่วมกันพัฒนา โดยตลอด

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงาน

การดำเนินงานโครงการระยะที่ 1 (9 เดือน)

ช่วงที่ 1 ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2548 ถึง เดือนมีนาคม 2549 (ขยายระยะเวลาในการดำเนินงาน 3 เดือน)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ระยะเวลา	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1. เวทีเตรียมความพร้อมของทีมงานในพื้นที่	● เพื่อปรับฐานคิดของทีมงานในพื้นที่ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ● เพื่ออบรมหลักสูตรการเตรียมความพร้อมในการเข้าไปทำงานในพื้นที่เป้าหมาย	เดือนที่ 1 (3 วัน)	◆ ทีมทำงานในพื้นที่และทีมงานกลางมีความเข้าใจถึงกระบวนการทำงานไปในทิศทางเดียวกัน ◆ ทีมทำงานในพื้นที่สามารถดำเนินงานในพื้นที่ได้อย่างมั่นใจเมื่อผ่านเวทีนี้แล้ว ◆ ตัวแทนทีมพื้นที่จำนวน พื้นที่ละ 1 คน เป็นทีมงานกลาง
2. เวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านคลองน้ำลัด จำนวน 2 ครั้ง	● สร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านในชุมชนถึงวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานและให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ในการดำเนินการจัดการปัญหาหนี้สินของชุมชนบ้านสามขาเพื่อค้นหาสมาชิกในชุมชนบ้านคลองน้ำลัดที่สนใจเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ ● เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการในการจัดทำบัญชีครัวเรือนรับจ่ายเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านคลองน้ำลัดในการจัดทำบัญชีรายรับ - จ่ายของครัวเรือน	เดือนที่ 1-2 (2 ครั้ง)	◆ สมาชิกในชุมชนบ้านคลองน้ำลัดมีความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานและสนใจเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ ◆ สมาชิกในชุมชนบ้านที่เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้มีความรู้และเห็นความสำคัญของการจัดทำบันทึกบัญชีรายรับรายจ่ายของครัวเรือน

3. เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การ จัดทำบัญชีครัวเรือนและ วิเคราะห์ผลข้อมูล	● เพื่อสร้างกลไกการเรียนรู้ใน พื้นที่เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลบัญชี ครัวเรือนชุมชนบ้านคลองน้ำ ลัด	ทุกเดือน (12 เดือน)	◆ ทีมพื้นที่และสมาชิกภายใน ชุมชนเกิดทักษะในการ วิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน ◆ ทีมพื้นที่และสมาชิกภายใน ชุมชนทราบสถานการณ์และ ผลการดำเนินงานในพื้นที่ ตนเอง ◆ ได้ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะหนี้สิน ของสมาชิกภายในชุมชน
4. เวทีวิเคราะห์ภาพรวม ปัญหาหนี้สินของชุมชน	● เพื่อติดตามและเชื่อมโยงข้อมูล เพื่อทราบสถานการณ์และผล การดำเนินงานของชุมชน	ทุก 3 เดือน รวม 4 ครั้ง	◆ ทีมกลางได้รับทราบถึงผลการ ดำเนินงานของแต่ละพื้นที่ ◆ ทีมกลางและทีมพื้นที่ได้ ข้อเสนอแนะในการปรับปรุง การดำเนินงาน ◆ ทีมกลางและทีมพื้นที่ทราบถึง สถานการณ์หนี้สินภายใน ชุมชน ◆ ข้อมูลภาพรวมสภาวะหนี้สิน ของชุมชนและข้อเสนอแนะ เบื้องต้นเพื่อนำเสนอต่อ สมาชิกของแต่ละชุมชนเพื่อรับ ฟังข้อคิดเห็น

➤ **หมายเหตุ**

มีการปรับเปลี่ยนกิจกรรมและเพิ่มเติมบางกิจกรรมในช่วงที่มีการขยายระยะเวลา

กิจกรรมเพิ่มเติม
เวทีถามความพร้อมของสมาชิกบ้านคลองน้ำลัดใน การดำเนินงานต่อ
เวทีอบรมการเงินแก่นักวิจัยพื้นที่บ้านคลองน้ำลัด

การดำเนินงานโครงการระยะที่ 1 (6 เดือน)

ช่วงที่ 2 ตั้งแต่เดือนเมษายน 2549 ถึง เดือนกันยายน 2549

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ระยะเวลา	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1. เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การ จัดทำบัญชีครัวเรือนและ วิเคราะห์ผลข้อมูล	เพื่อสร้างกลไกการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ในพื้นที่เพื่อวิเคราะห์ ข้อมูลบัญชีครัวเรือนชุมชน บ้านคลองน้ำลึก	ทุกเดือน (12 เดือน)	◆ ทีมพื้นที่และสมาชิกภายใน ชุมชนเกิดทักษะในการ วิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน ◆ ทีมพื้นที่และสมาชิกภายใน ชุมชนทราบสถานการณ์และ ผลการดำเนินงานในพื้นที่ ตนเอง ◆ ได้ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะหนี้สิน ของสมาชิกในชุมชน
2. เวทีวิเคราะห์ภาพรวม ปัญหาหนี้สินของชุมชน	เพื่อติดตามและเชื่อมโยงข้อมูล เพื่อทราบสถานการณ์และผล การดำเนินงานในชุมชน	ทุก 3 เดือน รวม 4 ครั้ง	◆ ทีมกลางได้รับทราบถึงผลการ ดำเนินงานของแต่ละพื้นที่ ◆ ทีมกลางและทีมพื้นที่ได้ ข้อเสนอแนะในการปรับปรุง การดำเนินงาน ◆ ทีมกลางและทีมพื้นที่ทราบถึง สถานการณ์หนี้สินภายใน ชุมชน ◆ ข้อมูลภาพรวมสภาวะหนี้สิน ของชุมชนและข้อเสนอแนะ เบื้องต้น เพื่อนำเสนอต่อ สมาชิกของแต่ละชุมชนเพื่อ รับฟังข้อคิดเห็น
3. เวทีเพื่อนำเสนอข้อมูล สภาวะหนี้สินของชุมชนต่อ สมาชิกภายในชุมชน	นำเสนอข้อมูลข้อค้นพบต่อ สมาชิกภายในชุมชนเพื่อ ร่วมกันค้นหาแนวทางในการ	เดือนที่ 11	◆ สมาชิกในชุมชนเห็นทางออก ในการจัดการปัญหาหนี้สิน ภายในชุมชนร่วมกัน

	แก้ไขปัญหาหนี้สินภายในชุมชน • สรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะ 1 ปี เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานระยะที่ 2		◆ แนวทางในการดำเนินงานในระยะที่ 2
4. เวทีนำเสนอข้อมูลการศึกษาต่อสาธารณะชน	• นำเสนอข้อมูลข้อค้นพบต่อสาธารณะชนเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินภายในชุมชน • สรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะ 1 ปี เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานระยะที่ 2	เดือนที่ 12	◆ สมาชิกในชุมชนเห็นทางออกในการจัดการปัญหาหนี้สินภายในชุมชนร่วมกัน ◆ แนวทางในการดำเนินงานในระยะที่ 2

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

การดำเนินกิจกรรมระยะที่ 1 (9 เดือน)

ช่วงที่ 1 ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2548 ถึง เดือนมีนาคม 2549

กิจกรรมที่ 1 เวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่

จากการเข้าร่วมเวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่ทั้ง 5 พื้นที่ สิ่งของทีมพื้นที่บ้านคลองน้ำลัด ได้จากการอบรมครั้งนี้ คือ

- เข้าใจวัตถุประสงค์ เป้าหมายของโครงการวิจัย
- ได้เรียนรู้กระบวนการทำงานวิจัยและการทบทวนประสบการณ์จากการทำวิจัยครั้งที่ผ่านมา
- ได้ทราบถึงบทบาทของทีมพื้นที่และรูปแบบในการดำเนินงาน

เวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่ ทางทีมกลางได้จัดให้มีเวทีอบรมเตรียมความพร้อมเพื่อเพิ่มทักษะนักวิจัย 3 วัน 2 คืน ทีมกลางได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของทีมพื้นที่โดยได้ออกแบบการประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อทိုင်ทั้งก่อนและหลังการอบรม

ผลการประเมินพบว่า ก่อนการเข้าร่วมอบรม ชาวบ้านส่วนใหญ่คิดว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นคือการค้นหาปัญหาแล้วหาทางแก้ไข และทำให้ชาวบ้านรู้จักตนเอง ที่สำคัญชาวบ้านคิดว่างานวิจัยจะทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ความคาดหวังที่จะได้รับการเข้าร่วมการอบรมในครั้งนี้ คือ อยากได้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อนำไปปฏิบัติได้จริงในพื้นที่ , อยากได้ทางออกของปัญหาหนี้สิน , ได้แลกเปลี่ยนวิธีคิด ประสบการณ์กับนักวิจัยพื้นที่อื่น ๆ , ได้เครื่องมือที่จะนำไปทำงานในชุมชน รวมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย แต่ที่สำคัญที่สุดที่ทุกคนอยากได้คือ อยากให้เกิดจิตสำนึกในชุมชน และนำไปสู่การปรับพฤติกรรมของคนในชุมชนต่อการใช้ชีวิตเพื่อให้หลุดหรือลดจากปัญหาหนี้สิน

ส่วนผลการประเมินหลังการอบรมชาวบ้านมองภาพงานวิจัยได้ชัดเจน หลายคนมองว่าการประเมิน ชุมชนต้องศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทุกด้านของชุมชน ทั้งด้านสังคม , วัฒนธรรม , เศรษฐกิจ , การปกครอง มีการตั้งคำถามกับตนเอง ครอบครัวและชุมชน และต้องมีการศึกษาดูว่าชุมชนของเรามีทุนชุมชนอะไรบ้างเพื่อใช้ทุนเหล่านั้นในการแก้ปัญหาของชุมชน

ส่วนผลที่คาดว่าจะได้รับนั้นมีเพิ่มเติมจากก่อนอบรม คือ ชาวบ้านมองถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำวิจัยชุมชน แต่สิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านลืมไปคือ ชาวบ้านจะได้กระบวนการเรียนรู้โดยมีงานวิจัยเป็นตัวเคลื่อน งานวิจัยอยากได้คนมากกว่าการตอบโจทย์ปัญหาของงานวิจัย

สำหรับข้อเสนอแนะที่ทุกคนเห็นพ้องต้องกัน คือ อยากให้เวทีสัญจร เพื่อให้นักวิจัยทุกพื้นที่ได้ไปพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนกันเวียนไปทุกพื้นที่ ซึ่งจะเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ของชาวบ้านและนักวิจัยทั้ง 5 พื้นที่

กิจกรรมที่ 2 เวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านคลองน้ำลัด

เวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านคลองน้ำลัดที่มกลางใต้ซึ่งเจตนาที่ไปและวัตถุประสงค์ของงานวิจัยครั้งนี้และได้ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยและความรู้ในการจัดทำบัญชีครัวเรือนซึ่งให้เห็นความสำคัญของบัญชีครัวเรือนซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงสถานภาพทางการเงินของครอบครัว ลักษณะเวทีจึงเป็นการทำความเข้าใจและชวนคุยเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านตระหนักในปัญหาหนี้สินเพิ่มขึ้น โดยการใช้ภาพหม้อมีรูรั่วให้เห็นรายรับที่เข้าหม้อและรายจ่ายที่ออกรูรั่วไป ซึ่งชาวบ้านได้ช่วยกันแสดงความคิดเห็นพอสมควร

สิ่งที่มกลางฝากไว้คือ ให้ทีมพื้นที่ช่วยกันคิดหารูปแบบของแบบฟอร์มการสำรวจหนี้สินและแบบฟอร์มการทำบัญชีครัวเรือนแล้วแจกให้สมาชิกนำไปบันทึกข้อมูล โดยเน้นให้ทุกคนมีส่วนร่วมและจะนำข้อมูลมาวิเคราะห์ มาสรุปร่วมกันและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันในวันที่ 2 ต่อไป

เวทีที่สองยังคงเป็นเวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านคลองน้ำลัดเวทีนี้ยังคงเป็นการชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการ , ให้ความรู้ความเข้าใจในการทำบัญชีครัวเรือน , ชี้แจงผลการสำรวจหนี้สินของบ้านคลองน้ำลัด และมีนักวิจัยจากบ้านสามขาที่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่น่าสนใจมาถ่ายทอดประสบการณ์ให้บ้านคลองน้ำลัดได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคิดว่างานวิจัยครั้งนี้จะเข้ามาไถ่ถอนหนี้สินให้เนื่องจากที่มกลางใต้ชี้แจงให้ชาวบ้านทราบในช่วงที่กำลังพัฒนาโครงการ ซึ่งมีแนวโน้มว่า สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) จะให้งบประมาณเพื่อมาไถ่ถอนหนี้ให้ชาวบ้าน ทำให้เมื่อเริ่มดำเนินกิจกรรมในโครงการนี้ชาวบ้านจึงเกิดความสับสนว่าแท้จริงแล้วงานวิจัยครั้งนี้จะช่วยแก้ไขปัญหานี้สินในรูปแบบใด ทีมพื้นที่ได้ออกแบบสำรวจหนี้จากผู้เข้าร่วมโครงการ จำนวน 37 ราย ปรากฏว่า มียอดหนี้รวมจำนวน 3,455,000 บาท ส่วนใหญ่มาจากสหกรณ์การเกษตร เพราะชาวบ้านคลองน้ำลัด ส่วนมากเป็นสมาชิกของสหกรณ์การเกษตร ใช้คนค้าก็กู้ได้ ใช้หลักทรัพย์ค้ำก็ได้อีก และกู้ได้ตั้งแต่ 5,000 - 100,000 บาท ส่งเป็นรายงวด ทั้งดอกเบี้ยหากสมาชิกรายใดผิดสัญญาต้องเสียค่าปรับเพิ่มอีก บางส่วนก็กู้มาจากธนาคาร ธ.ก.ส. บางก็กู้มาจากกองทุนในหมู่บ้าน สำหรับเงินกู้จากกองทุนหมู่บ้านนั้นส่งเป็นรายงวด 6 เดือนพร้อมดอกเบี้ย กู้ได้ถึง 50,000 บาท และในหมู่บ้านก็มีหลายกองทุน ได้แก่ กองทุนเงินล้าน , กองทุน ก.ช.ค.จ. กองทุนหมุนเวียน, กองทุนกลุ่มแม่บ้าน, กองทุนปลูกผัก กองทุนปุ๋ย และกองทุนศูนย์สงเคราะห์ เป็นต้น จึงทำให้ชาวบ้านสะดวกกู้เงินทางหมู่บ้านได้รับใบรับรองหรือเกียรติบัตรจากอำเภอ เป็นหมู่บ้านบริหารจัดการเงินกองทุนดีเด่น คือ ไม่มีต้นเงินค้ำชำระ ไม่มีดอกเบี้ยค้ำชำระ ไม่มีหนี้เสีย ไม่มีหนี้ผิดสัญญา แต่ว่าจำนวนหนี้ของชาวบ้านไม่ลด มีแต่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ พัวพันมาตลอด ส่วนยอดรวมหนี้สินที่ได้มายังไม่มีการแจ้งว่ามาจากแหล่งไหนใด ทำให้เวทีนี้ได้ทราบเพียงยอดรวมหนี้สินของบ้านคลองน้ำลัดเท่านั้น

ในส่วนผู้เข้าร่วมเวทียังคงไม่ตรงตามเป้าหมาย คือส่วนมากจะเป็นคนสูงอายุผู้หญิงเวลามาร่วมเวทีจะนำหมากถั่วด้วยพึ่งไปด้วย ไม่มีคนวัยแรงงานเข้าร่วมเวทีซึ่งในเวทีแรกผู้เข้าร่วมก็เป็นลักษณะนี้ ซึ่งคิดว่าเป็นเวทีแรกแต่พอเวทีที่ 2 –3 คนเข้าร่วมยังเป็นกลุ่มนี้อยู่ ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมในเวทีมีน้อยมาก เหมือนเป็นการมานั่งฟังเฉย ๆ แต่พอจบเวทีก็แยกย้ายกันไปสอบถามทีมพื้นที่พบว่ามีคนทำบัญชีครัวเรือนไม่กี่คน

ปัญหาที่พบใน 2 เวทีนี้คือ ผู้เข้าร่วมโครงการบางส่วนไม่เชื่อว่าจะมีแนวทางแก้ไขปัญหานี้สินได้ จึงไม่ยอมเปิดเผยข้อมูลและไม่ค่อยสนใจในการบันทึกการใช้จ่ายในบัญชีครัวเรือนนับเป็นปัญหาหนึ่งที่ทีมพื้นที่จะต้องติดตามแก้ไขต่อไป และที่สำคัญคนเข้าร่วมไม่ตรงกลุ่มเป้าหมายอย่าง วัยแรงงานยังไม่เข้ามามีส่วนร่วมเพราะกลุ่มวัยแรงงานจะมีบทบาทในการจัดการค่าใช้จ่ายในครัวเรือนมากกว่าผู้สูงอายุ

หลังจากมีเวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านคลองน้ำลัดทั้ง 2 ครั้งแล้ว ทีมกลางเห็นว่าการเคลื่อนไหวของบ้านคลองน้ำลัดจะทำได้ยาก เพราะคนเข้าร่วมยังไม่ตรงกลุ่มเป้าหมาย แต่ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของโครงการชัดเจนขึ้น อีกทั้งยังไม่มีเคลื่อนไหวในพื้นที่นอกจากรอทีมกลางให้เข้าไปจัดเวทีให้

ทีมกลางจึงเชิญทีมพื้นที่มาปรึกษานอกรอบเพื่อหาทางแก้ไขปัญหากที่เกิดขึ้นได้ข้อสรุปว่า เนื่องจากคนวัยแรงงานออกไปทำงานในช่วงกลางวันหมดจึงควรจัดเวทีช่วงกลางคืนแทนเพราะชาวบ้านจะว่างมากกว่ากลางวัน บางกลุ่มก็ทำงานช่วงกลางคืน แต่เวลาที่เหมาะสมที่สุดคือช่วงกลางคืน

ทีมกลางจึงเข้าไปสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านคลองน้ำลัดอีกครั้ง เพราะเป็นผู้เข้าร่วมกลุ่มใหม่คือกลุ่มวัยแรงงานซึ่งไม่เคยเข้าร่วมใน 3 เวทีที่ผ่านมา เวทีนี้จึงเหมือนทีมกลางและทีมพื้นที่ต้องเริ่มนับ 1 ใหม่ ซึ่งเวทีนี้ค่อนข้างเป็นไปตามที่คาดหวังไว้ กระบวนการมีส่วนร่วมในเวทีสูงชาวบ้านแลกเปลี่ยนเรียนรู้มากกว่าเวทีที่ผ่านมา

○ การปรับเปลี่ยนกิจกรรมหรือรายละเอียดบางกิจกรรมเดิมที่ตั้งเอาไว้

การขยายระยะเวลา 3 เดือน ตั้งแต่เดือนมกราคม 2549 ถึง เดือนมีนาคม 2549

ตามแผนดำเนินงานในระยะที่ 1 ระบุการจัดกิจกรรมในเวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านคลองน้ำลัดไว้จำนวน 2 ครั้ง เพื่อสร้างความเข้าใจให้สมาชิกในชุมชนถึงวัตถุประสงค์ของโครงการ , ให้ความรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ในการจัดการปัญหาหนี้สินของชุมชน และหาคนที่สนใจเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้

หลังจากที่ได้ลงไปทำงานในพื้นที่แล้วมีเหตุและปัจจัยที่ทำให้ต้องขยายจำนวนเวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนเพิ่มเป็น 3 เวที (ไม่นับรวมเวทีเตรียมความพร้อมให้กับทีมพื้นที่) คือ ใน 2 เวทีแรก ผู้เข้าร่วมเวทียังไม่ตรงกลุ่มเป้าหมาย ผู้เข้าร่วมเวทีส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่ไม่ได้ออกไปทำงานนอกบ้านเหมือนวัยแรงงาน เมื่อมีการเชิญชวนให้มาร่วมเวทีจึงได้มานั่งฟังพร้อมกับนั่งถักแห ถักกระเป๋าส่งเป็นงานที่ทำอยู่ที่บ้าน ทีมกลางได้พยายามกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนพูดคุย แต่กระบวนการมีส่วนร่วมในเวทีก็ยังมีน้อยและข้อมูลการสำรวจหนี้สินของทีมพื้นที่ยังไม่สมบูรณ์ ยังไม่มีการแจ้งแหล่งที่มาของหนี้ทั้งหมดจึงยังไม่สามารถดำเนินงานในกิจกรรมต่อไปได้

ทีมกลางจึงได้ปรึกษากับทีมพื้นที่เพื่อปรับเปลี่ยนกิจกรรมจากเดิมตามแผนที่วางไว้คือ ต่อจากเวทีสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนแล้วจะเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดทำบัญชีครัวเรือนและวิเคราะห์ผลข้อมูล กับเวทีวิเคราะห์ภาพรวมปัญหาหนี้สินของชุมชน แต่บ้านคลองน้ำลัดยังไม่สามารถดำเนินงานในกิจกรรมต่อไปได้เนื่องจากผู้เข้าร่วมไม่ตรงกลุ่มเป้าหมาย ทีมกลางจึงปรับโดยการจัดเวทีช่วงกลางคืนเพื่อให้มีคณวยแรงงานเข้าร่วมเวทีซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่เราต้องการ เนื้อหาการดำเนินกิจกรรมยังเป็นเหมือนเดิมแต่กระบวนการมีส่วนร่วมในเวทีมีสูงขึ้น มีการโต้ตอบแลกเปลี่ยนในเวทีค่อนข้างดี ซึ่งนับว่าเป็นสัญญาณที่ดีในการดำเนินกิจกรรมในระยะต่อไป

หลังจากที่ทีมกลางได้ติดตามสนับสนุนการทำงานของพื้นที่บ้านคลองน้ำลัดแล้ว พบว่าการดำเนินงานในพื้นที่ยังไม่สามารถดำเนินงานได้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เนื่องจากการเคลื่อนงานในพื้นที่ทำได้ช้า ยังไม่ได้กลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนและทีมพื้นที่ยังไม่เข้าใจการทำงานไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถูกสะท้อนขึ้นในการหารือระหว่างทีมพื้นที่และทีมกลางอยู่บ่อยครั้ง ทีมพื้นที่และทีมกลางจึงเห็นชอบร่วมกันให้ขยายระยะเวลาการดำเนินงานเพิ่มอีก 3 เดือน คือ ตั้งแต่เดือนมกราคม 2549 ถึง เดือนมีนาคม 2549 ซึ่งจะเป็นการทบทวนกระบวนการที่เคยทำมาในช่วงแรกแต่ให้เข้มข้นขึ้นโดยจะมีกิจกรรมเวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนอีกครั้งเพื่อถามความพร้อมในการเคลื่อนงานต่อ , เวทีสำรวจหนี้สิน , เวทีสรุปและวิเคราะห์บัญชีครัวเรือน รวมถึงการปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานใน พื้นที่ที่มีการเพิ่มทีมพื้นที่เพื่อช่วยในการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ โดยมีรายละเอียดของกิจกรรมดังนี้

กิจกรรมที่ 3 เวทีถามความพร้อมของสมาชิกบ้านคลองน้ำลัดในการเคลื่อนงานต่อ

มีวัตถุประสงค์เพื่อสรุปผลการดำเนินงานในพื้นที่ชี้แจงวัตถุประสงค์โครงการ และถามความพร้อมของสมาชิกในชุมชนถึงการดำเนินงานต่อ

เวทีนี้เป็นเวทีที่ทีมกลางลงมาเพื่อสรุปผลการดำเนินงานในพื้นที่ของบ้านคลองน้ำลัด ซึ่งที่ผ่านมาปัญหาในการดำเนินงานคือ ผู้เข้าร่วมเวทีไม่ตรงกลุ่มเป้าหมาย และชาวบ้านยังไม่เห็นความสำคัญในการทำบัญชีครัวเรือน แม้ทางทีมพื้นที่จะมีการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการทำงานแล้วก็ยังไม่ได้ผล และขณะนี้ถึงกำหนดส่งรายงานความก้าวหน้าให้ สกว.ภาคแล้ว แต่บ้านคลองน้ำลัดยังไม่สามารถดำเนินงานได้ตามแผนงานที่กำหนดไว้

ทีมกลางจึงเปิดโอกาสให้ทีมพื้นที่และผู้เข้าร่วมเวทีสะท้อนการดำเนินงานที่ผ่านมา

- คนที่ได้รับผิดชอบการเงินของครอบครัวไม่ได้มาร่วมเวที แต่คนไม่ได้รับผิดชอบมักเข้าร่วมเวที
- การทำบัญชีครัวเรือน บางวันก็ลืมจด ขี้เกียจจด ไม่รู้หนังสือ
- ชาวบ้านส่วนใหญ่คิดว่า ไม่มีใครมาช่วยเราปลดหนี้ได้ นอกจากตัวเราเอง เราก็อกต้องแก่งเอง ไม่ต้องไปพึ่งให้เสียเวลา ดังนั้นงานวิจัยก็ช่วยอะไรไม่ได้ นอกจากอยู่ไปวัน ๆ แบบนี้ ถ้ามีก็ไปใช้คืน ไม่มีก็ไปกู้มาเวียนไปแบบนี้
- บางคนกลัวเสียเวลาทำงาน
- หนี้สินของบ้านคลองน้ำลัดอาจมีไม่มาก คนเลยยังไม่ตระหนักในปัญหาหนี้สิน

ทีมกลางได้กระตุ้นให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการดำเนินงานครั้งนี้โดยเปรียบเทียบว่า ชาวบ้านเหมือนนกอยู่ในกะลามะพร้าว ที่คิดแต่ว่าเมื่อตายไปหนี้สินถึงจะหมด ไม่พยายามหาทางออก อยู่ไปวัน ๆ และเพิ่มพูนหนี้สินเรื่อย ๆ เหมือนกะลามะพร้าวที่ว่า ไม่เห็นแสงสว่าง ไม่เห็นอะไรนอกจาก ผ้นครึ่งวงกลมอันมืดมิด แต่พอเราหงายกะลามะพร้าวขึ้น เราจะมีโอกาสได้เห็นแสงสว่างเหมือนทีมได้เห็นการเคลื่อนไหวงานในพื้นที่อื่น ๆ เห็นข้อมูลตัวเองได้ลองผิดลองถูก

เวทีนี้จึงเป็นเวทีของชาวบ้านเพื่อถามความพร้อมในการดำเนินงานต่อ โดยมีการถามความคิดเห็นชาวบ้านว่าใครที่เป็นคนรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในครอบครัวและมีใครที่จะร่วมเคลื่อนไหวต่อ ส่วนผู้เฒ่าผู้แก่ที่ไม่มีภาระรับผิดชอบในครอบครัวก็ยังคงมาร่วมเวทีได้เพราะจะได้นำไปเล่าสู่ลูกหลาน ฟังเพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจเข้าร่วมโครงการ

ผลสรุปได้คนที่มาร่วมโครงการจำนวนทั้งสิ้น 15 คน ได้แก่ (รวมทีมพื้นที่ 9 คน)

1. นายศรีวรรณ	สอนดี	}	ทีมพื้นที่ 5 คน
2. นายประดิษฐ์	งามสม		
3. นายบุญปั้น	มีชื่อ		
4. นายสวัสดิ์	จับไหว		
5. นายยุทธ	มีชื่อ		
6. นายบุญชัย	การเพียร		
7. นายทองอ่อน	อินตานันท์		
8. นางอัมพร	อินตานันท์		
9. นางจันทร์เพ็ญ	ตั้งอยู่		
10. นางชนกพร	งามสม		
11. พ่อน้อยป่า	อินตานันท์		
12. นางเพ็ญจันทร์	อินตานันท์		
13. นางบุญปั้น	จิตมั่น		
14. นางปนัดดา	ชุกิจ		
15. นางบุญมา	วิงวอน		
16. นางเหมย	เครือแก้ว		
17. นางสมพร	มณีโชติ		

สิ่งที่ต้องดำเนินงานต่อจากนี้ คือ การสำรวจหนี้สินโดยให้ทีมพื้นที่นำแบบฟอร์มสำรวจหนี้สินไปแจก เมื่อกรอกข้อมูลเสร็จแล้วนำมาใส่กล่องที่พื้นที่เตรียมไว้ โดยไม่ต้องระบุชื่อ

- ฝากให้ทีมพื้นที่ออกแบบฟอร์มการสำรวจหนี้สินและบัญชีครัวเรือน
- ให้กลุ่มเป้าหมายเริ่มทำบัญชีครัวเรือน แล้วนำมาสรุปกันเดือนละ 2 ครั้ง

กิจกรรมที่ 4 เวทีสรุปผลการสำรวจหนี้สินบ้านคลองน้ำลาด

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสรุปผลการสำรวจหนี้สินบ้านคลองน้ำลาด และหาทีมพื้นที่เพิ่มเพื่อช่วยเหลือแรงงานในพื้นที่ ผู้เข้าร่วมเวทีเป็นกลุ่มเป้าหมายที่มีการถามความสมัครใจในเวทีที่ผ่านมาจาก 17 คนในเวทีนี้จึงขอการยืนยันอีกครั้งพบว่าจำนวนผู้สนใจเข้าร่วมโครงการลดลงเหลือเพียง 13 คน

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมนำข้อมูลที่กลุ่มเป้าหมายนำมาใส่กล่องไว้มาแยกแหล่งหนี้และสรุปยอดรวมหนี้สิน , ให้ชาวบ้านร่วมกันแสดงความคิดเห็นถึงสิ่งที่คาดหวังจากการทำงานวิจัย และให้ชาวบ้านร่วมเสนอชื่อทีมพื้นที่เพิ่มอีก 4 คน

เนื้อหาการจัดกิจกรรมทีมพื้นที่ได้ให้กลุ่มเป้าหมายที่สนใจเข้าร่วมโครงการนำแบบฟอร์มที่ทีมพื้นที่แจกให้กรอกข้อมูลการสำรวจหนี้สินแล้วนำมาหย่อนลงในกล่องกระดาษที่ทางทีมพื้นที่เตรียมไว้ โดยจะนำมาเปิดดูด้วยกันในเวทีนี้ซึ่งมีทีมกลางลงมาร่วมด้วย แต่ได้รับแบบฟอร์มกลับมาไม่ครบได้เพียง 13 ใบ จาก 17ครัวเรือน ผลการสำรวจหนี้สินของบ้านคลองน้ำลาดมีดังนี้

สหกรณ์ออมทรัพย์	200,000	บาท	ส่งรายปี/รายเดือน
ธนาคารออมสิน	5,000	บาท	รายเดือน
ธนาคารจังหวัดทหารบกกล้าป่าง(ธ.จทบ.ลป)	170,000	บาท	รายเดือน
กองทุนหมุนเวียน	23,500	บาท	6 เดือน/ครั้ง
หนี้ในระบบ	24,000	บาท	แล้วแต่ตกลงกัน
กองทุนหมู่บ้าน	205,600	บาท	รายปี
กองทุนแม่บ้าน	500	บาท	-
กองทุน กขคจ.	37,000	บาท	6 เดือน/ครั้ง
ทุนการศึกษา	250,000	บาท	เรียนจบแล้วค่อยส่ง
กองทุนปุ๋ย	10,000	บาท	ถ้าได้กำไรก็ส่ง
เบี้ยแชร์	5,000	บาท	รายเดือน/ราย15วัน
ธ.ก.ส	10,000	บาท	รายปี
เครื่องใช้ไฟฟ้า	48,317	บาท	รายเดือน
ผ่อนรถ	139,080	บาท	รายเดือน
ผ่อนของ	5,000	บาท	รายเดือน

ยอดรวมหนี้สิน 979,997 บาท

หลังจากนั้นได้นำบัญชีครัวเรือนที่ทุกคนทำมาช่วยดูบางคนทำละเอียดดีมากอย่างของแม่ปันให้ลูกชายจดให้ทำได้ดีชัดเจน บางคนยังขาดรายละเอียดและบางคนไม่ได้สรุปค่าใช้จ่ายแต่ละเดือน และส่วนใหญ่ไม่ได้ใส่รายรับทำให้ไม่สามารถเปรียบเทียบได้ว่าค่าใช้จ่ายกับรายรับสมดุลกันหรือไม่

ให้คนเข้าร่วมเวทีร่วมแสดงความคิดเห็นถึงสิ่งที่อยากได้จากการทำงานวิจัยอยากเห็นหรืออยากให้มีอะไรเกิดขึ้นบ้างโดยให้เขียนลงในกระดาษที่แจกให้หรือบางคนให้บอกเป็นคำพูดก็ได้สิ่งที่ทุกคนอยากเห็นคือ

1. เกิดความร่วมมือ
2. ให้ตัวเองเป็นแบบอย่างแก่คนอื่น
3. รู้รายรับรายจ่ายของครอบครัว
4. รู้ต้นทุน นายสวัสดิ์ จีบไหว ทีมวิจัย กล่าวว่า "ร้อยละ 95 ของบ้านคลองน้ำลาดทำการเกษตรถ้าไม่รู้ต้นทุนก็จะลงไปเรื่อย ๆ ไม่รู้ตัวสักทีล้มลุกมา 6 ปีกว่าจะรู้ตัว"
5. รู้จักการจัดการหนี้สิน
6. เกิดสิ่งดีต่อกลุ่มคนทำงานวิจัย
7. หนี้สินลดลง
8. มีงานทำตลอด
9. อยากหลุดจากหนี้สิน
10. อยากให้ความยากจนหมดไปจากหมู่บ้าน
11. อยากให้เกิดความเข้าใจตรงกันของสมาชิก
12. มีรายได้ที่แน่นอน
13. ช่วยกันทำบัญชีครัวเรือน
14. อยู่กับหนี้อย่างมีความสุข

ซึ่งบางอย่างต้องเริ่มที่ตนเอง ระดับครอบครัวขยายผลสู่ชุมชน บางอย่างทำควบคู่กันไปได้ แต่ทุกคนต้องเริ่มที่ตนเองถ้าจะให้เกิดในระดับชุมชนต้องมาคุยกันหาทางออกร่วมกัน สิ่งที่ทุกคนแสดงความคิดเห็นมาสะท้อนให้เห็นว่าหลายคนเริ่มมองถึงส่วนรวมไม่ได้มองแค่ตนเองแล้ว

นางศศิธร พันธุ์เสนา เจ้าหน้าที่ตรวจบัญชีสหกรณ์จังหวัดลำปางและเป็นสมาชิกคนหนึ่งของบ้านคลองน้ำลาด กล่าวว่า "ที่ผ่านมาได้นำบัญชีครัวเรือนมาให้ชาวบ้านได้ลองทำมาตลอด อยากให้เขต 5 เป็นตัวอย่างในการทำบัญชีอยากดึงผู้ใหญ่จากหน่วยงานต่าง ๆ มาดูงาน แต่ชาวบ้านไม่ค่อยมีเวลาเหมือนเราเอามากระโดดให้ชาวบ้านทำเพิ่มอีกนอกเหนือจากงานที่ทำอยู่ แต่ถ้าทำได้เราจะรู้รายได้รายจ่ายของครอบครัวหากทำไปรู้ว่าไม่คุ้มทุนก็ปรับเปลี่ยน อยากให้ทุกชุมชนมีข้อมูลด้านบัญชีครัวเรือนเวลาไปถามที่อื่นไม่มีข้อมูลที่แท้จริงเป็นการประมาณเอาเอง การจัดการของรัฐมันจะไม่ประสบผลสำเร็จเลยถ้าเราไม่จัดการตัวเองและไม่ทำอย่างต่อเนื่อง อย่างเอาเงินมาให้ 1 ก่อนเราเอาเงินไปลงทุนแบบที่ไม่เหมาะกับเราไม่รู้ต้นทุนทำไปเรื่อย ๆ ก็เพิ่มหนี้สินมากขึ้น อยากให้ชาวบ้านเคยชินกับการทำบัญชีเหมือนการแปรงฟันที่ต้องแปรงทุกวัน ถ้าไม่ได้ทำเหมือนขาดอะไรไปประโยชน์จะเกิดกับครอบครัวเราเอง"

บ้านคลองน้ำลาดต้องการเพิ่มนักวิจัยพื้นที่เพื่อช่วยทีมพื้นที่ 5 คนเดิมขับเคลื่อนงานเพราะส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีเวลาเพราะประกอบอาชีพ และแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ดูแลการเงิน 2 คน คือ นายประดิษฐ์ งามสม และ นายบุญปิ่น มีชื่อ ส่วนการเลือกทีมเพิ่มใหม่ซึ่งหัวหน้าโครงการได้เสนอชื่อและให้คนเข้าร่วมเวทีได้ร่วมกันเสนอชื่อทีมใหม่อีก 4 คน มีดังนี้

- นางอัมพร อินตานันท์
- นางทองอ่อน อินตานันท์
- นางจันทร์เพ็ญ ตั้งอยู่
- นายบุญชัย การเพียร

แผนการดำเนินงานต่อเนื่อง คือ ทีมพื้นที่ปรับปรุงแบบฟอร์มบัญชีครัวเรือนให้มีขนาดใหญ่ขึ้น และเพิ่มช่องรายรับ และนำบัญชีครัวเรือนมาสรุปร่วมกัน

กิจกรรมที่ 5 เวทีอบรมการเงินแก่นักวิจัยพื้นที่บ้านคลองน้ำลัด

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการงบประมาณ และแบ่งกลุ่มติดตามสมาชิกอย่างใกล้ชิด คนเข้าร่วมคือนักวิจัยพื้นที่รวม 8 คน ขาดหัวหน้าโครงการซึ่งติดกิจธุระ ขั้นตอนการจัดกิจกรรม จนท.การเงินและสหประชาชาติแจ้งการใช้จ่ายเงินและเอกสารการเงิน

เนื้อหาการจัดกิจกรรม เนื่องจากมีทีมพื้นที่เพิ่มใหม่อีก 4 คน (รวมทีมพื้นที่ทั้งหมด 9 คน) ซึ่งยังไม่เข้าใจการจัดการงบประมาณในการดำเนินงานของพื้นที่. ทีมกลางจึงเข้าไปหนุนเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเงิน เอกสารการเงินต่าง ๆ ในการนำมาใช้ในกิจกรรมของพื้นที่ เช่น การใช้จ่าย ใบสำคัญรับ ใบรับรองแทนใบเสร็จ ค่าใช้จ่ายหมวดต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งทีมพื้นที่บางคนเริ่มเข้าใจการจัดการเงินแต่บางคนยังคงไม่เข้าใจชัดเจนนักซึ่งต้องอาศัยการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงตามกิจกรรมในพื้นที่ต่อไป

เวทีคราวก่อนได้กลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนแต่ทีมพื้นที่ยังไม่มีแบ่งบทบาทการทำงานซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินงานช้า ทีมกลางจึงเปิดโอกาสให้ทีมพื้นที่แบ่งกลุ่มติดตามสมาชิกอย่างใกล้ชิด เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายเล็กสามารถติดตามดูแลคนต่อคนได้ดี โดยผลการแบ่งกลุ่มได้ ดังนี้

<u>ทีมพื้นที่</u>		<u>สมาชิก</u>	
นายบุญปั้น	มีชื่อ	(นางเพ็ญจันทร์	อินตานันท์)
นายประดิษฐ์	งามสม	(นางชนกพร	งามสม / นางเหมย เครือแก้ว)
นายสวัสดิ์	จับไหว	(นางบุญปั้น	จิตมัน)
นายศรีวรรณ	สอนดี	(พ่อน้อยปา	อินตานันท์)
นายบุญชัย	บุญเพียร	(นางขวัญจิต	สอนดี)
นายทองอ่อน	อินตานันท์	(นางจันทร์เพ็ญ	ภาวิละนันท์)
นางอำพร	อินตานันท์	(นางปนัดดา	ทูกิจ)
นายยุทธ	มีชื่อ		
นางจันทร์เพ็ญ	ตั้งอยู่		

แผนต่อเนื่องทีมพื้นที่ปรับปรุงแบบฟอร์มบัญชีครัวเรือนให้มีขนาดใหญ่ขึ้นและเพิ่มช่องรายรับ นำบัญชีครัวเรือนมาสรุปร่วมกัน

กิจกรรมที่ 6 เวทีสรุปและวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนบ้านคลองน้ำลาด

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสรุปผลการสำรวจหนี้สินบ้านคลองน้ำลาดและหาทีมพื้นที่เพิ่มเพื่อช่วยเหลืองานในพื้นที่ ผู้เข้าร่วมเวทีเป็นนักวิจัยพื้นที่และสมาชิกที่สนใจรวม 12 คน ให้ทีมพื้นที่และสมาชิกร่วมกันสรุปบัญชีครัวเรือนและร่วมวิเคราะห์ข้อมูลตัวเลขค่าใช้จ่ายที่ได้ออกมา

เนื้อหาการจัดกิจกรรมการบ้านที่ฝากทีมพื้นที่ไว้เวทีก่อนหน้า คือ ให้ทีมพื้นที่สรุปบัญชีครัวเรือนของตัวเองและสมาชิกของแต่ละคนซึ่งเทียบเป็นอัตรา 1:1 เพราะทีมพื้นที่และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกัน โดยให้สรุปทุก ๆ 15 วัน (1 เดือนสรุป 2 ครั้ง) ในเวทีนี้ทีมพื้นที่จึงนำค่าใช้จ่ายที่รวมเป็นหมวดมาสรุปให้ทุกคนได้เห็นตัวเลขและร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล แต่ทีมพื้นที่ยังไม่ได้สรุปตามรายละเอียดในหมวดข้อมูลที่ได้จากการสรุปบัญชีครัวเรือน

สรุปบัญชีครัวเรือนรอบ 15 วันประจำเดือนมีนาคม 2549 (ตั้งแต่วันที่ 1 ถึง 15 มีนาคม 2549)

หมวดค่าใช้จ่าย และรายรับ	นาย ประดิษฐ์	นาย บุญบัน	นาง อัมพร	นาง บุญบัน	นาง ทองอ่อน	นาง จันทร์ เพ็ญ	นาย บุญชัย	นาง เหมย	นาง เรือนคำ	นาย ศรียารณ	นาง ขวัญจิต	นาง ปณิตดา	รวม
1. รายรับ	6,940	12,200	2,640	2,400	425	2,260	2,200	2,100	1,860	15,900	3,400	1,260	53,585
2. หมวดอาหาร	1,525	820	328	281	609	360	607	1,013	211	1,389	519	612	8,274
3. หมวดของใช้	568	468	176	119	144	66	37	154	118	-	209	70	2,129
4. หมวดของใช้การเกษตร	680	-	-	-	80	-	40	-	100	-	-	-	1,800
5. หมวดการลงทุน	-	9,300	-	-	65	-	-	-	-	-	-	-	9,365
6. หมวดการศึกษาบุตร	290	-	-	-	618	2,026	185	630	70	-	192	780	4,791
7. หมวดเชื้อเพลิง	195	180	-	250	840	380	955	800	450	450	800	3,970	9,070
8. หมวดประจำเดือน	114	529	114	90	292	266	115	178	450	200	150	7,160	9,658
9. หมวดงานสังคม	1,180	380	260	130	340	220	577	320	480	450	200	730	5,267
10. หมวดของฟุ่มเฟือย	223	261	35	-	213	140	580	80	660	180	-	264	2,636
11. หมวดเครื่องนุ่งห่ม	40	-	-	-	686	299	660	-	-	-	200	170	2,055
12. หมวดค่ารักษาพยาบาล	90	15	210	-	17	40	-	20	-	65	-	-	457
13. หมวดชำระหนี้	200	-	-	699	230	-	200	-	144	-	-	510	1,983
14. หมวดเงินหอม	10	-	100	-	-	100	2,222	-	-	-	-	-	2,432

ยอดรายรับ 53,585 บาท ยอดค่าใช้จ่ายรวม 59,917 บาท รายจ่ายสูงกว่ารายรับจึงมีเงินติดลบจำนวน 6,332 บาท

หมวดค่าใช้จ่ายที่มียอดสูงอันดับต้น ๆ ของรายการทั้งหมด

หมวดอาหาร

- หมู 3,251 บาท
- เนื้อ 1,771 บาท
- ปลาน้ำจืด 1,682 บาท

หมวดเชื้อเพลิง

- น้ำมันรถ 13,342 บาท
- แก๊ส 1,175 บาท

หมวดของฟุ่มเฟือย

- เหล้า+เบียร์ 2,760 บาท

หมวดค่าใช้จ่ายประจำเดือน

- ค่าไฟฟ้า 2,021 บาท
- ค่าโทรศัพท์ 2,905 บาท

หมวดของใช้

- ผงซักฟอก 2,021 บาท
- ค่าแชมพู 1,032 บาท

หมวดการศึกษาบุตร

- ค่าเดินทางลูกไปโรงเรียน 2,178 บาท
- ค่าขนม 1,147 บาท

ข้อมูลที่ได้จากการสรุปบัญชีครัวเรือนครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าใน 12 ครัวเรือนภาพรวมมีค่าใช้จ่ายที่สูง 3 อันดับแรก ได้แก่

1. ค่าใช้จ่ายหมวดประจำเดือน คือ ค่าไฟ ค่าน้ำ ค่าโทรศัพท์ ฯลฯ รายจ่ายซึ่งมีการจ่ายเป็นประจำทุกเดือนหลีกเลี่ยงไม่ได้ จำนวน 9,658 บาท
2. ค่าใช้จ่ายหมวดการลงทุน แม้จะมีผู้ที่มีรายจ่ายการลงทุนเพียง 2 คนแต่เป็นการลงทุนในช่วงการเริ่มทำเกษตรส่วนคนอื่นอาจเป็นช่วงที่ผ่านการลงทุนลักษณะนี้มาแล้วหลายเดือนก่อน จำนวน 9,365 บาท
3. ค่าใช้จ่ายหมวดเชื้อเพลิง ทั้งค่าน้ำมันรถ ค่าแก๊ส ค่าถ่าน ฯลฯ จำนวน 9,070 บาท ซึ่งหมวดนี้จะรวมถึงค่าซ่อมรถ ตรวจสภาพรถ ต่อ พรบ./ประกันรถ ฯลฯ

ทีมกลางจึงชวนนักวิจัยนำข้อมูลหมวดประจำเดือนมาจแนงรายละเอียดแต่ละตัวว่ามาจากแหล่งไหนบ้างแล้วให้ทุกคนช่วยกันวิเคราะห์ตัวเลขที่เห็น พบว่า

หมวดประจำเดือน นักวิจัย	ค่าไฟฟ้า	ค่าน้ำ	ค่าโทรศัพท์
นายประดิษฐ์	114	-	-
นายบุญปิ่น	129	-	400
นางอัมพร	114	-	-
นางบุญปิ่น	87	3	-
นางทองอ่อน	111	58	105
นางจันทร์เพ็ญ	260	6	-
นายบุญชัย	163	39	110
นางเหมย	166	12	-
นางเรือนคำ	108	121	210
นายศรีวรรณ	200	-	-
นางปนัดดา	171	22	300
นางขวัญจิต	160	-	400
รวม	1,783	261	1,525

*** เสียค่าไฟฟ้าเยอะแต่ไม่ค่อยเสียค่าน้ำเพราะว่าบ้านนี้มีน้ำใช้เองจึงเสียการปั้มน้ำมากกว่าเสียค่าซื้อน้ำหรือน้ำประปา

ความคิดเห็นของทีมพื้นที่ต่อการทำบัญชีครัวเรือน

นางปนัดดา กล่าวว่า “ทำให้เห็นรายจ่ายของเรา บางเดือนก็เหลือบางเดือนก็ขาด”

นางเหมย กล่าวว่า “ทำแล้วมีประโยชน์ อยากแก้ไขให้ดีขึ้นแต่ทุกอย่างก็ไม่ได้สักที พอจะประหยัด ลูกหลานก็ร้องจะกินจะเอาอยู่เรื่อย เลยแก้ไม่ได้สักที”

นางจันทร์เพ็ญ กล่าวว่า “เคยทำมาบ้างแล้วแต่จะเลยไป สิมบ้างเตี้ยนี้เข้มแข็งขึ้นมาก เห็นรายจ่ายที่จำเป็นที่สุด คือ หนักไปกับลูก รอลูกจบอีก 1 ปีก็จะดีขึ้นหนี้สินก็ใกล้หมดแต่อาจจะก่อหนี้ใหม่เพื่อนำมาลงทุนเพราะเราเห็นข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนบ้างแล้วคงจะสามารถจัดการเงินได้ดีขึ้น”

นางทองอ่อน กล่าวว่า “เมื่อก่อนให้เงินลูกวันละ 30 บาท เตี้ยนี้ให้ 100 บาทอยู่ 4 วัน เผลอวันละ 25 บาท หรือถ้าผ่านไปซื้ออะไรมาเราก็จด วันดีคืนดีก็เอาบัญชีครัวเรือนมานั่งพูดคุยกันในครอบครัวว่าใครใช้จ่ายอะไรไปมากน้อยอย่างไร ลูกชายจะบอกตลอดว่าส่วนนี้แม่ต้องประหยัดขึ้นอีก ส่วนที่ประหยัดไม่ได้อย่างค่าผ่อนรถ, ซื้ด ก็ไม่เป็นไร ตอนนี้น้ำบ้านตัวเองลดค่าหมูไปได้เยอะเต็มเดือนละ 300 - 400 บาท เหลือ เดือนละ 60 - 70 บาท ลูกบอกว่าเรากินแค่กันตายตัดบ้างก็ดี สามี่จำค่าพูดของลูกอยู่ตลอดเวลา”

กิจกรรมที่ 7 สรุปเวทีทบทวนสร้างความเข้าใจกับชาวบ้าน

บ้านคลองน้ำจืด หมู่ที่ 5 ต.นิคมพัฒนาเรือง การจัดทำบัญชีครัวเรือนและบัญชีฟาร์มเพื่อการจัดเก็บข้อมูลเชิงลึกของงานวิจัย เมื่อวันที่ 22 – 23 ธันวาคม พ.ศ. 2548

เวทีวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2548 เริ่มเวลา 09.00 น.

มีชาวบ้านเข้าร่วมเวที 49 ครัวเรือน (49 ราย) ตามลายมือชื่อผู้ลงทะเบียนเข้าร่วมเวทีในวันนี้ ทีมวิจัยพื้นที่ได้เชิญ พันเอกสันดุสิต ดีบุกคำ วิทยากรจากโครงการครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง และคุณศศิธร พันธุ์เสนา เจ้าหน้าที่จากสำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์ลำปาง มาให้ความรู้ พูดคุยถึงเรื่องความสำคัญของการจัดทำบัญชีฟาร์มและบัญชีครัวเรือน ประโยชน์ของการทำบัญชี หลักวิธีการของการจัดทำบัญชี เพื่อให้การจัดทำบัญชีได้ข้อมูลที่ครอบคลุมสามารถนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์กับผู้จัดทำและเป็นประโยชน์กับชุมชนได้ทุกด้าน

ผู้เข้าร่วมประชุมเวทีหลายคนสะท้อนว่า การจัดทำบัญชีนั้นละเอียดเช่น ชื่ออาหารก็ต้องบันทึกว่าชื่ออะไรมาเป็นอาหารบ้าง ชื่อผักเท่าไร ผักอะไร ชื่อเนื้อเท่าไร เนื้ออะไร ชื่อเครื่องปรุงเท่าไร อะไรบ้าง บ้างก็บอกว่าขี้เกียจเขียน มันละเอียดเกินไป บ้างก็บอกว่าบางทีก็อยากจดแต่ก็ลืม เพราะงานเยอะ ไม่ค่อยมีเวลา บางคนก็ไม่เข้าใจในการจดบันทึก และมอบให้ลูกจดให้บ้างก็บอกว่าเมื่อจดบันทึกไปแล้ว พอเอามาดูไม่มีรายได้ หรือมีรายได้น้อย เกิดการอึดใจไม่อยากจะจด ยิ่งเกี่ยวกับหนี้สินไม่อยากจะเปิดเผย อายบ้าง กลัวคนอื่นรู้บ้าง บางรายก็ถามว่า เมื่อจดไปแล้ว ใครจะช่วยอะไรได้ เพราะอะไรก็แพง อะไรก็จำเป็นต้องซื้อ ไม่ซื้อก็ไม่กิน ไม่มีใช้ ครั้นจะปลูกเองไว้กินเองก็ไม่มีเวลา ต้องเร่งทำงานหาเงิน รายจ่ายก็สูงขึ้นเรื่อย ๆ ทั้ง ๆ ที่พยายามประหยัดเต็มที่แล้ว ชุมชนบ้านคลองน้ำจืด ระบายน้ำ เช่น การพนัน ยาเสพติดก็ไม่มี สุรายาเมา ก็ลดลง เมาบางลงแล้ว แต่การประกอบอาชีพ ยังฝืดเคืองอยู่ แต่หลายคนบอกว่า จะพยายามต่อไป

พันเอกสันดุสิต ดีบุกคำ ได้กล่าวเน้นย้ำแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีครัวเรือนว่าหากจะมีการแก้ไขปัญหาของชุมชนจะต้องมีข้อมูลเชิงลึก การได้ข้อมูลเชิงลึกก็ต้องมีการสำรวจ การจัดทำบัญชี ก็คือ การสำรวจหารายรับ – รายจ่าย สำรวจหาต้นทุน – กำไร และช่วยกัน ค้นหาสาเหตุของปัญหา แล้วก็จะร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาค่ะ นางศศิธร พันธุ์เสนา ขอความร่วมมือเน้นย้ำ ขอให้ทุกครัวเรือนจัดทำบันทึกการรับ – การใช้จ่ายลงในสมุดบันทึก โดยนางศศิธร ได้นำแบบฟอร์มบัญชีรายรับ – จ่าย ในครัวเรือนและบัญชีฟาร์ม มาแจกจ่ายให้ทุกครัวเรือน และแนะนำวิธีการกรอกข้อมูลด้วย พันเอกสันดุสิต ดีบุกคำ บอกว่า การพัฒนากับการวิจัยเป็นของคู่กัน หากเราไม่มีการวิเคราะห์วิจัย เราก็จะพัฒนาอย่างไม่มีทิศทาง การพัฒนา ก็จะไม่ได้ผลเท่าที่ควร ดีแล้วที่ชาวบ้านคลองน้ำจืดได้มีการวิจัย เราวิจัยเพื่อพัฒนา เป้าหมายก็คือเราอยากให้ทุกคนมีครอบครัวที่อบอุ่น เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง

สรุปเวทีพูดคุยก็ได้ประเด็นที่ว่า ขอให้ทุกคนเห็นความสำคัญของการจัดทำบัญชี มีการบันทึกรายการรับ – จ่ายทุกวัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง นำข้อมูลมาประกอบการแก้ไขปัญหาค่ะ

ส่วนของผู้เข้าร่วมเวทีที่ยังไม่รู้ว่า ทุกคนคิดอะไรกันอยู่ อาจจะลองไปนอนคิดอีกหนึ่งคืน แล้วมาพูดคุยกันอีกในวันถัดไป แต่ดูแล้วผู้ที่เข้าร่วมเวทีส่วนมาก พยายามตั้งใจฟัง พยายามสะท้อนแลกเปลี่ยนแนวความคิด หรือสะท้อนปัญหาอุปสรรคได้ดี วันนี้เลิกเวลา 16.30 น.

เวทีวันที่ 23 ธันวาคม 2548 เริ่มเวลา 09.00 น.

มีผู้เข้าร่วมเวทีลดลงเหลือ 38 คน วันนี้มีทีมพื้นที่ได้แจ้งเชิญทีมกลางคือ หนานชาญ/จำชัย มาร่วมด้วย เริ่มด้วยหนานชาญ ได้กล่าวทักทายผู้เข้าร่วมเวที และถามสารทุกข์สุกดิบ หรือปัญหา อุปสรรคต่างๆ

ผู้เข้าร่วมเวทีก็ได้แลกเปลี่ยนพูดคุยถึงแนวทางและวิธีการสำรวจข้อมูลของชุมชนโดยใช้วิธีจดบันทึกรายการรับ - จ่าย บัญชีครัวเรือนนั้น เครือข่ายบ้านสามขาเคยใช้มาได้ผลสามารถใช้เป็นรูปแบบ จัดการหนี้สินได้ ช่วง 3 เดือนที่บ้านคลองน้ำลาด ขอยายนี้ ขอให้ใช้กระบวนการนี้ไปก่อน โดยขอ กลุ่มเป้าหมายสักกี่ครัวเรือนก็ได้ หากทำแล้วไม่ได้ผล งวดที่สองแต่ละเครือข่ายก็จะหาช่องทางหรือ วิธีการตามแต่ว่าจะเหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน เพราะการวิจัยชุดยกระดึบองค์ความรู้นี้ เรามี แผนอาสาเอาบ้านสามขาเป็นต้นแบบ

จำชัย วงศ์ตระกูล บอกว่าหากเราไม่จดบันทึกให้เห็นรายรับ - จ่ายของครัวเรือนเราก็จะไม่ เห็นข้อมูลที่ชัดเจน หากเราเห็นเรารู้ว่าเราใช้จ่ายเป็นอย่างไร มีรูรั่วตรงไหน เราก็จะช่วยกันจัดหาวิธีอุดรูรั่วนั้น ก็คือการประหยัด เราก็จะสามารถลดหนี้ลงได้

นายศรีวรรณ สอนดี ถามว่าผู้เข้าร่วมเวทีทุกครัวเรือนจะร่วมกันทำวิจัยต่อหรืออย่างไร ผู้เข้าร่วมเวทีหลายคนบอกว่าต้องทำต่อ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

หนานชาญ บอกว่าการวิจัยงวดแรก 6 เดือน โดยเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 48 เป็นต้นมาถึง เดือนธันวาคม 48 ก็ครบ 6 เดือนพอดี แต่บ้านคลองน้ำลาดยังไม่ได้ข้อสรุป หากสมาชิกกลุ่มจะ ดำเนินการต่อ ก็จะขอต่ออายุหรือขยายเวลาไปอีก 3 เดือน คือเดือน มกราคม - มีนาคม 2549 หาก สรุปได้ ก็จะได้รับงบงวดที่สองทำต่อไปอีก

จำชัย ขอผู้สมัครใจที่จะทำต่อยกมือขึ้น เพื่อให้รู้ว่าใครบ้าง ปรากฏว่าได้กลุ่มเป้าหมายจำนวน 18 ครัวเรือน ได้แก่ทีมพื้นที่ 5 คนและผู้ร่วมกระบวนการดังนี้

1. นายศรีวรรณ	สอนดี
2. นายบุญบัน	มีชื่อ
3. นายประดิษฐ์	งามสม
4. นายสวัสดิ์	จับไหว
5. นายยุทธ	มีชื่อ
6. นางเพ็ญจันทร์	อินตานันท์
7. นายป่า	อินตานันท์
8. นางสม	อินตานันท์
9. นางจันทร์เพ็ญ	ตั้งอยู่
10. นางบุญบัน	จิตมั่น
11. นางหมาย	มุกจีน
12. นางจันทร์เพ็ญ	กาวิละนันท์
13. นางขวัญจิตต์	สอนดี
14. นางสมพร	มณีโชติ
15. นางเหมย	เครือแก้ว

16. นางปนัดดา	อนุกิจ
17. นายบุญชัย	การเพียร
18. นางอัมพร	อินตานันท์

นายศรีวรรณ หัวหน้าโครงการกล่าวว่าผู้ที่ไม่มีรายชื่อในนี้หากสนใจก็ให้มาแจ้งภายหลังได้ ไม่จำกัดจำนวน จริงๆแล้วทีมต้องการให้ทุกครัวเรือนเข้าร่วมกระบวนการทั้งหมดเพื่อที่จะร่วมกันหาแนวทางจัดการหนี้สินของชุมชนบ้านคลองน้ำลัด ให้หลุดพ้นจากภาระวงหนี้สินลงบ้างไม่มากก็น้อย เพื่อให้ครอบครัวอบอุ่นชุมชนเข้มแข็งต่อไป

กลุ่มเป้าหมายตกลงกันจะจัดทำบัญชีครัวเรือน และแจ้งยอดหนี้สินอีกครั้งหนึ่ง ภายในสัปดาห์วัน โดยเริ่มตั้งแต่วันที่ 1 - 15 มกราคม 2549 โดยการแจ้งยอดหนี้สินให้ทีมนำแบบสำรวจแจกให้กลุ่มเป้าหมายแล้ว ให้ทีมทำกล่องปิดผนึกไว้รอให้กลุ่มเป้าหมายเอารายการหนี้สินของตนเองมาใส่โดยไม่ต้องลงชื่อ ไม่ต้องเขียนเลขที่บ้าน ส่วนแบบฟอร์มการจดบันทึกรายการรับ - จ่าย บัญชีในครัวเรือนนั้น ให้จดบัญชีลงในสมุดหรือจดบัญชีลงในแบบฟอร์มที่ทีมได้แจกให้แล้วนั้น และให้นำมาส่งให้ทีมภายใน 15 วัน เช่นกัน เมื่อทีมใดได้รับแบบสำรวจจากกลุ่มเป้าหมายแล้วให้ทีมดำเนินการรวบรวมรายการเพื่อดำเนินการตามกระบวนการต่อไปให้เสร็จสิ้นภายในเดือนมีนาคม 2549 นี้

เลิกเวทีเวลา 16.30 น.
